

enarrat Plutarchus in *Parallelis*. Verum quid hi ad Moſen, qui non corpus tantum, ſed et animam pro populo devovit, cupivique deleri de libro vitæ, ac in æternum affligi? Similis Moſi fuit S. Jaulus, optans anathema fieri pro fratribus; et B. Jacobonus, qui ex amore Chriſti deſiderabat ſuſtinere in hac vita omnes labores, ærumnas, angores et dolores, qui verbis exprimi, aut animo concipi poſſunt: quinimo poſt hanc vitam trudi in infernum, ut ibi ſua, et hominum, etiam damnatorum, et dæmonum (ſi fieri poſſet) peccata lueret et expiaret. Quid nos ad hæc?

Laudamus veteres, nos noſtris ulimor amis.

Ver. 34. 34. TU AUTEM VADE, — *q. d.* Non cures de eo quod petiſti pro populo, ſed obtempera huic mandato meo. Hinc videtur non omnino populo reconciliatus fuiſſe Deus hac vice, cum adhuc ſe ultimum minetur: ſed in fine quadraginta dierum, quibus Moſes cum Domino ſecundo fuit in monte, eumque pro venia oravit, placatus fuit Dominus, ut patet *Deuter.* cap. ix, vers. 19, et hic cap. ſeq., vers. 44.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur adhuc Deus populo, ille tuget; Moſes orans tandem omnino Deum populo reconciliat, impetratque ut non angelus, ſed Deus ipſe ſit via dux. Secundo, vers. 18, petit Moſes videre gloriam Dei, auditque: Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.

1. Locutusque eſt Dominus ad Moysen, dicens: Vade, ascende de loco isto tu, et populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam, 2. et mittam præcurſorem tui angelum, ut ejiciam Chanaanum, et Amorhæum, et Hethæum, et Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, 3. et intres in terram fluentem lacte et melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ cervicis eſt; ne forte disperdam te in via. 4. Audiensque populus sermonem hunc pessimum, luxit; et nullus ex more indutus eſt cultu suo. 5. Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel: Populus duræ cervicis eſt, ſemel ascendam in medio tui, et delebo te. Jam nunc depono ornatum tuum, ut ſciam quid faciam tibi. 6. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Horeb. 7. Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocavitque nomen ejus, Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quaestionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis, extra castra. 8. Cumque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unus quisque in ostio papilionis sui, aspicebantque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. 9. Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubes, et stabat ad ostium, loquebaturque cum Moysa, 10. cernentibus universis quod columna nubes staret ad ostium tabernaculi. Stabantque ipsi, et adorabant per fores tabernaculorum suorum. 11. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cumque ille revertetur in castra, minister ejus Josue filius Nun, puer,

non recedebat de tabernaculo. 12. Dixit autem Moyses ad Dominum: Præcisus ut educaem populum istum; et non indicas mihi quem misurus es mecum, præsertim cum dixeris: Novi te ex nomine, et invenisti gratiam coram me. 13. Si ergo inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut ſciam te, et inveniam gratiam ante oculos tuos; respice populum tuum gentem hanc. 14. Dixitque Dominus: Facies mea præcedet te, et requiem dabo tibi. 15. Et ait Moyses: Si non tu ipse præcedas, ne educaſ nos de loco isto. 16. In quo enim scire poterimus ego et populus tuus invenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum, ut glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? 17. Dixit autem Dominus ad Moysen: Et verbum istud, quod locutus es, faciam; invenisti enim gratiam coram me, et teipsum novi ex nomine. 18. Qui ait: Ostende mihi gloriam tuam. 19. Respondit: Ego ostendam omne bonum tibi, et vocabo in nomine Domini coram te; et miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit. 20. Rursumque ait: Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo, et vivet. 21. Et iterum: Ecce, inquit, eſt locus apud me, et stabis supra petram. 22. Cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petra, et protegam dextera mea, donec tranſeam; 23. tollamque manum meam; et videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.

Ver. 1. 1. LOCUTUSQUE EST DOMINUS AD MOYSEN, — scilicet, quando jam secundo Moſes ascenderat in montem Sina, ut dictum eſt cap. xxxii, vers. 31, in quo mansit continue totidem diebus quot manserat prius, videlicet 40, petens veniam pro peccato populi, et in fine horum secundorum 40 dierum accepit secundas tabulas legis (prioribus enim jam confregerat cap. xxxii, vers. 19), ut patet cap. xxxiv, vers. 28, et *Deuter.* ix, 18, et x, 1.

VADE, etc., IN TERRAM QUAM JURAVI ABRAHAM, ISAAC ET JACOB. — Solum Abraham expresse juravit Deus se daturum ei Chanaan; Isaac vero et Jacob tantum eam promisiſi, sed simili forma qua Abrahamo, seu remittendo se ad id quod cum Abrahamo gestum erat: ergo promittendo eis idem quod Abraham promiserat, illudque ratificando et confirmando, implicite jurabat eis idem quod juraverat Abrahamo.

Ver. 2. 2. MITTAM PRÆCURSOREM TUI ANGELUM. — Est apostrophe Dei ad populum; nam paulo ante Moſi locutus erat Deus: hic vero se convertit ad populum, loquiturque Moſi quasi interauctio populi ejusque personam sustinet.

PRÆCURSOREM ANGELUM, — qui te præeat in columna nubes et ignis, quique ante te præcedens exterrat Chanaanos, et tibi contra eos viam sternat ad victoriam, ita scilicet ut angelus hic non Dei, uti hæcenus fecit, sed suam personam representet, voceturque angelus, non Deus, ac consequenter angelico tantum modo, et simplici custodia te comitetur, ut custos tuus; non autem illustra illa patret miracula, que hæcenus Dei virtute et potestate patravit, tanquam Dei nomen et personam sustinens et representans.

Ver. 3. 3. NON ENIM ASCENDAM TECUM, — non comitabor te, non ero tibi præsens uti hæcenus fui, videlicet per singulare illud patrocinium, perque

operationem tot signorum et miraculorum. Res enim spirituales maxime presentes esse sentiuntur per operationem sibi propriam et commensuratam. Ita Abulensis et colligitur ex Chaldeo vers. 16.

POPULUS DURÆ CERVICIS ES, — *q. d.* Es populus cervicosus, inobediens, refractarius: hinc ne ad iram me concites, nolo te comitari, sed mittam angelum qui te ducat. Hæc enallage personarum et commutatio sermonis, apud Hebræos passim eſt obvia.

NE FORTE DISPERDAM TE, — ne vindicem maximam tuam ingratitude, et irreverentiam in me meamque majestatem, ut habet Chaldeus, admissam, si videlicet ego, per tot miracula me tibi præsentem, et tam clementem, tuique amantem et curam gerentem ostendens, tamen a te negligam, spernar, et idolis postponar, uti jam vitulo postpositus fui.

Ver. 4. 4. AUDIENSQUE POPULUS SERMONEM HUNC PESSIMUM (tristissimum), LUXIT: ET NULLUS EX MORE INDUTUS EST CULTU SUO. — Quis hic de populo dicuntur, ordine non suo inserta sunt. Abrumpunt enim continuum Dei cum Mose colloquium, quod fuit secundis illis 40 diebus in monte. Itaque Moſes hic more suo, colloquio Dei historiam verbis Dei consonam interjicit, videlicet quid ad Domini verba dixerit et fecerit populus, quando ea audit: quod factum eſt non eodem die, quo hæc Moſi dixerat Dominus, sed post 40 dies colloquii Moſis cum Deo in Sina, quando videlicet iis evoluit Moſes de monte descendit, et narravit populo quid cum Domino egisset, quidque dixisset Deus. Hiis enim auditis, cognoscens populus Deum adhuc sibi esse infensum ob idolum vituli, luxit, et deposuit ornatum suum, et, ut Septuaginta verborum, xxxviii, vers. 1, et xxxviii, id est, luxuravit in lu-

gubribus, scilicet vestibus. Est ergo hic hysteron proteron: Moses enim integros 40 dies mansit in monte cum Domino, nec inde descendit nisi die 39, ut tabulas legis dolaret; ac mox eodem die rursum in montem ascendit, ac sequenti die 40, Deus tabulis Decalogum inscripsit, uti patebit cap. sequenti. Ita Abulensis.

Vers 5. 5. DIXITQUE DOMINUS AD MOYSEN. — Eadem scilicet vice, qua vers. 1, 2, 3, locutus est ad Moysen: unde et eadem que ibi dixerat hic repetit et inculcat Deus, ut ad penitentiam Hebræos magis inflectat; patet ex dictis vers. 4.

SEMEL ASCENDAM, ET DELERO TE. — Est gravis oburgatio, q. d. Si semel in te irruam, omnino delebo te (1).

JAM NUNC DEPONE ORNATUM TUUM. — Hinc patet Hebræos paulo ante vers. 4, non deposuisse ornatum suum, sed illud per anticipationem ibi dici; alioqui enim postea hoc versu non juberentur ornatum suum deponere, si cum jam deposuerant. Ornatus hic fuerunt vestes mundæ et festivæ, quas accepturi legem in Sina induerant, cap. xix, vers. 10, et huc usque non deposuerant, utpote Deo adhuc cum illis per Moysen loquente. Unde Septuaginta vertunt, *auferte stolas gloriarum vestrarum*. Ita Olearius et alii. Chaldæus tamen sic explicat: *Depone ornatum tuum, id est tua arma bellica*.

Addit Hieronymus Prado in *Ezech.* xxiv, pag. 312, et alii, uti dixi cap. xxxii, 23, per ornatum hic accipi aureas byssinasve corollas, quas sibi in Sina Hebræi imposuerant, ut essent symbolum sui desponsationis cum Deo. Unde Hebræum *ἱμάτιον*, stolas, vela, pepla serica, monilla, coronas, similisque ornatum, qui vestibus affigitur et applicatur, magis significat, quam ipsas vestes ornatas, id est elegantes, pretiosas et festivas.

Nota: Sicut herus servum peccantem quem verberare constituit, nudari præcipit: sic hic voluit Deus, ut Israel se quasi nudaret, et nudum Deo flagris cadendum presentaret, ut hoc humilitatis et penitentiam habitu, veniam impetraret. Sic qui olim penitentiam publicam agebant in Ecclesia, posito ornatu cilicis induti, sacerdotibus quasi reos ad poenam et disciplinam se offerebant.

UT SCIAM QUID FACIAM TIBI. — Ut visa tua penitentia decernam qualem poenam, an levem, an gravio rem ulterius tibi infligere debeam.

Vers 6. 6. DEPOSUERUNT ERGO FILII ISRAEL ORNATUM SUUM, — tum ex spontaneo suo luctu, tum præcepto Domini incitati. Rursus hic interruptum colloquium Dei cum Mose, per historicam narrationem ejus quod præceperat Deus: nam hæc depositio ornatus contigit post 40 dies, cum Moses a monte et Deo rediit ad populum.

A MONTE HOREB — ad montem Horeb (est *erallæ* propositio), puta consistentes juxta

(1) Pro semel verbi potest, parum abest quin in te irruam, etc.

Horeb sive Sinai, ubi Deus propter vitulum offensus apparuit.

MOYSES QUOQUE TOLLENS TABERNACULUM, TENDIT EXTRA CASTRA. — Nota, hæc quoque et sequentia usque ad vers. 12, per anticipationem dici, et suo ordine inserenda esse post cap. xxxiv. Id ita esse patet primo, ex eo quod hæc præcedenti ornatus depositioni annectantur, quasi simul hæc facta sint: ornatus autem depositio contigit post 40 diem, cum videlicet Moses jam descendisset de monte. Voluit enim Moses hæc simul narrare et jungere, tanquam penitentiam signa, quibus se idoli sui penitere ostendit populus. Nam hoc ipso quo tabernaculum extra castra figebatur, castra summo suo decore spoliabantur, videbanturque esse quasi excommunicata. Idem, secundo, patet ex eo quod dicitur hic eo tempore vocatum fuisse hoc tabernaculum federis, puta a secundis tabulis legis, quibus fœdus denuo sancitum est, quas Moses in hoc tabernaculo, tanquam Dei domicilio deposuit. Nam hæc secundis tabulis federis confirmatrices, certum est Moysen non accepisse ante 40 diem jam dictam Tertio, quia Moses ascendit secundo in montem cap. preced., vers. 21, ibique mansit per 40 dies continuos, uti patet cap. seq. vers. 28. Ergo quæ hic interjiciuntur, post hosce 40 dies, cum Moses jam de monte descendisset, contigerunt; nisi dicas hosce 40 dies fuisse interruptos per unum diem, quo Moses de monte descendit, egitque cum populo ea quæ hic enarrantur a vers. 4 ad 12. Verum hoc non est verisimile: nam Moses, cap. seq. vers. 28, indicat satis se continuos 40 diebus et modibus fuisse cum Deo in monte. Ita Abulensis.

TABERNACULUM. — Tabernaculum hoc non fuit illud quod jussit Dominus fieri cap. xxvi, quodque post hæc factum et erectum narratur cap. xl, in quo urna cum manna, arca et Cherubim deposita fuerunt: nihil enim horum hoc tempore fabricatum erat; sed erat hoc tabernaculum parvum tentorium Mosis, quatenus ipse erat dux populi (2): unde eo convenire solebant seniores acturi concilium cum Mose; hinc etiam tabernaculo incubabat columna nubis, quæ erat dux itineris. Denique Deus ad ostium hujus tabernaculi se per nubem videndum exhibebat, ibique colloquebatur cum Mose spectante populo, ac dabat responsa, uti hic dicitur. Quando tabernaculum hoc factum sit, incertum est. Ex dictis credibile est factum esse sub idem tempus, quo columna nubis a Deo data est castris Hebræorum, cap. xiii, 21. Ce saviit usus hujus taberna-

(2) Michaeli et Rosenmüllero verisimile videtur, quod Hebræorum quidam staterunt, Israelitis jam ante illud tabernaculum quod Deus extraxi jussit, habitasse tentorium sacrum, sive templum portatile a majoribus traditum, quod Moses jam a castris per idoli cultum profanatis jussit offerri. Respicit ad illud, quod supra vers. 8 dixerat Deus, se non amplius in medio castrorum commoraturum.

culi fabricato altero illo splendido, quod Dominus voluit fieri cap. xxvi, quodque factum et erectum est cap. xl.

Vers 8. 8. CUMQUE EGREDERETUR MOYSES AD TABERNACULUM, SURGERET ABRAHAM PLEBS, — quasi surgendo et stando reverentiam exhibens Deo, et Mosei Dei vices gerenti, suoque capiti et rectori.

Vers 9. 9. LOQUEBANTURQUE CUM MOYSE, — scilicet columna nubis que præcessit id est angelus, qui columna nubis tegebatur; et hic vices Dei gerabat. Unde vers. 11 dicitur Dominus locutus, puta non per se, sed per angelum hunc columnæ presidem. Id autem fiebat ad hoc, ut populus Moysen revereretur, sciretque eum non sua, sed Dei mandata promere.

Vers 10. 10. ADORABAT PER FORAS TABERNACULORUM SUORUM, — q. d. Adorabat quisque Deum stans, vel polius procumbens in genua in ostio tabernaculi sui, convertendo se ad tabernaculum Mosis, in quo angelus vice Dei cum Mose, per columnam nubis loquebatur.

Vers 11. 11. LOQUEBATUR AUTEM DOMINUS AD MOYSEN FACIE AD FACIEM. — Chaldæus, *verbum ad verbum*; Septuaginta, *ἴσῳς ἰσῳσίς, presens presenti, facialis faciali*. Quare verisimile est angelum hunc specie corporea et humana apparuisse Mose, et cum eo colloquutum esse, quem tamen Moysen agnoscentem non hominem esse, sed angelum Dei vices gerentem, summa humilitate et reverentia auditivè respondit.

Tropologie S. Hieronymus in *Psal.* cxxxiii: Habet, inquit, Dominus Jesus qui quasi ad faciem suam sibi ministrant, puta monachos et virgines; habet alios quasi in agris sibi servientes, puta scelerata.

MINISTER EIUS JOSUE, FILIUS NUN, PUER, NON RECEDEBAT DE TABERNACULO. — Josue vocatur hic « puer, » non retate: jam enim præfuerat bello contra Amalec cap. xvii; sed obedientia, innocentia et disciplina: erat enim discipulus Mosis, ab eoque erudiebatur tanquam futurus ejus in regimine populi successor. Sic passim in Scriptura discipuli et famuli vocantur pueri, quia minores et inferiores sunt magistro vel hero; et vice versa heri et magistri vocantur patres. Sic Eliseus Eliam vocat patrem dicens: « Pater mi, currus Israel (tu es) et auriga ejus; » sic servi Naaman eum vocant patrem, IV Reg. v, 13; sic Abraham servus vocatur puer, Genes. xviii, 7; sic Giezi vocatur puer Elizei; sic David loquitur pueris, id est famulis suis, et passim in libris Regum famuli vocantur pueri.

Josue ergo non recedebat de tabernaculo, ut locum sacrum quasi custodiret absente Mose, utque servaret legis tabulas; simul interim vacabat orationi et contemplationi.

De recessu Mosis a tabernaculo ad castra tropologiam vide apud S. Gregorium, part. II *Pastor.* cap. v: « Qui, inquit, presunt aliis, Dominum sepe consulant oportet, neque ita tamen Domi-

nium contemplando appetant, quin deorsum quoque ad membra illius miserando descendant. » Unde Chaldæus hoc tabernaculum vocat domum doctrine, quia in eo a Deo docebatur Moses in negotiis et causis, de quibus eum consulebat.

12. DIXIT AUTEM MOYSES AD DOMINUM. — Rediit Vers. 12. Scriptura ad intercessam narrationem colloquii Domini cum Mose; igitur hæc connectenda sunt cum vers. 5.

PRECIPIS UT EDUCAM POPULUM ISTUM, ET NON INDICAS MIHI QUEM MISSURUS ES MEUM. — Dixerat Dominus Mose: « Angelus meus præcedet te, » sed certum aliquem non designaverat. Verum Mose ductu et comitatu angeli non contentus, volebat ut Deus ipse comitaretur, essetque dux castrorum: hoc hic vercedunt, ideoque ambigue et in terminis generalibus petit Moses, dicens: « Non indicas mihi quem missurus es; » idque crescente sermone simul et animo, ac libetate clarus explicat cum subdit vers. 13: « Ostende mihi faciem tuam, » q. d. Illam mitte nobiscum, facies tua nos ducat, itaque præeat. Rupertus et Lipe-manus putant Moysen petere ut Deus mittat Christum: hic enim est ille qui mittendus est. Sed hoc non est litterale.

PRESERTIM CUM DIXERIS: NOVI TE EX NOMINE. — Septuaginta, *novi te præter omnes, q. d. Præ omni te elegi et diligo, mihi que places* (1).

13. OSTENDE MIHI FACIEM TUAM. — Hebr. *ostende mihi viam tuam*, ut scilicet tu tepso et facis viam nobis præces et ostendas: hæc enim est vita tua. Unde Septuaginta vertunt, *ostende mihi tepsum manifeste, aut, cognoscibiliter*. Quare immerito Eugubinus hic carpit Septuaginta et Interpretem nostrum. Hinc patet non petisse hic Moysen visionem Dei, vel essentia divina, uti videtur velle S. Augustinus, *epist.* 112, et lib. II *Trin.* cap. xvi, et S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.* xxvii, et D. Thomas, in II *Corinth.* xii; nam paulo post Moses clariorem petet Dei visionem, quam eidem Deus negabit, cum prioribus hisce ejus petitionibus annuat.

UT SCIAM TE, — ut cognoscam te mihi et populo placatum, propitium et presentem.

14. DIXITQUE DOMINUS: FACIES MEA PRÆCEDET TE. — id est, ego ipse præcedam te; hoc enim petierat Moses vers. 13, scilicet ut non angelus, sed Deus ipse adesset et præcederet castra Hebræorum. Illud hic Moysi annuit Deus, unde Chaldæus vertit, *majestas mea præcedet te*.

Aliena ergo a mente Scripturæ est expositio Rupertii et Abulensis, qui per faciem intelligunt angelum aliquem primarium, qui dicitur *angelus facierum*, eo quod proxime assistat Deo.

Ultior vero Deus facies nominat; non enim dicit ego, sed, « facies mea præcedet te. » Primo,

(1) Loentio desumpta a principibus, qui non omnes suos cives, sed paucos duntaxat norunt, qui ad interforem familiaritatem admittit et apud eos gratiosi esse solent.

quia, ut ait S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.* II, per faciem designatur notitia et familiaritas, q. d. Ego faciem meam te prebui familiariter et jugiter per quævis ardua, itaque quamvis inivium videatur, facile et patens ostendam. *Secundo*, quia nomine faciei respectus gratia designatur, quæ Hebræos in terram promissam feliciter erant perducenda. Hic ergo Deus Mosi annuit id quod petierat, atque adeo hic omnino se populo reconciliatum ostendit, conceditque prislinam suam presentiam ad victorias illustres, et ad opera magnifica et miraculosa ac divina pro Hebræis patranda; hæc autem præstitit Deus non immediate per se, sed per angelum presidem columnæ, ducemque exercitus Hebræorum, cui suas vias delegavit, quemque ita sua potentia et auctoritate instruxit, ut non angelus, sed Deus castra præire dicitur et videatur; hoc enim solum petit Moses, hoc et impetravit.

ET REQUIEM DABO TIBI, — ut inter medios hostes mea nixus presentia, signis et miraculis, in mea ope securus quiescas, tandemque ad terram promissam victor pervenias, eamque quiete possideas.

Vers. 15. 15. ET AIT MOSES: SI NON TU IPSE PRÆCEDAS, NE EDUCAS NOS DE LOCO ISTO. — Pro si non tu ipse præcedas, Hebræa, Chaldaeus et Septuaginta habent: Si facies tua non præcedat; unde patet Moysen hic non aliud petiisse quam confirmationem ejus quod Dominus jam concesserat; sed id fuis et urgentius explicare, tum quia illectus colloquio divino, eo diutius frui cupiebat, de quo vide S. Ambrosium, lib. III, epist. 44 ad *Irenæum*, pie et pulchre disserentem; tum quia ad hoc incitabat eum vehementia desiderii salutis populi: verebatur enim Moyses ne quo modo Dominus rursus irritatus negaret et revocaret id quod promiserat: unde et cap. sequent. vers. 9, rursus idem petit; tum denique quia Moses parturiebat aliam petitionem vers. 18, cui ut viam sternat, hinc insisit diutius.

Vers. 16. 16. IN QUO ENIM SCIRE POTERIMUS, INVENISSE NOS GRATIAM IN CONPECTU TEO, NISI AMBULAVERIS NOBISCUM? — Chaldaeus vertit, in quo sciemus quod invenimus gratiam coram te, nisi cum ambulaverit majestas tua nobiscum, ut fiant nobis miracula, et dividamur ab omni populo terræ? Vides hic Moysen per « faciem Dei » non aliud petiisse quam illustria miracula et opera Dei: unde et sequitur,

UT GLORIFICEMUR AB OMNIBUS POPULIS. — Hebr. נִפְלְאָנוּ *nippilnu* tripliciter verti potest: primo, ut glorificemur; secundo, ut dividamur; tertio, ut mirificemur: unde apte et pulchre Chaldaeus vertit, ut fiant nobis miracula; ad hoc enim petebat Moses non angelum, sed Deum ipsummet ducem via: idque ei concessit Deus dans ei angelum, qui non angeli, sed Dei nomen, personam et potestatem gereret et exereret.

Vers. 17. 17. ET VERBUM ISTUD QUOD LOCUTUS ES FACIAM, — q. d. Expressius hic confirmo quod expressius

petebas et repetebas, licet facile idem concesserim ante, videlicet ut glorificem vos per signa et miracula, in conspectu omnium gentium, idque ex nunc, ut non decedatis ex hoc loco nisi me duce, direttore et protectore, sed per angelum, cui meas vias demando.

Moraliter discant hic principes et Prælati, singulique fideles, quam in omnibus Dei ducatum et directionem exposcere debeant, ut facit hic Moses: sic enim eis omnia prospere cedent. Ita David orat, *Psal.* cxviii, 133: « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum; » et *Psal.* xxiv, vers. 4: « Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me; » unde I *Reg.* xviii, 14, de eo dicitur: « In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, et Dominus erat cum eo. » Saul vero eum persequente multos composuit psalmos, quibus a Deo protegi et dirigi postulat; itaque Saulis manus evasit, rex creatus est, Syros, Philistinos, Ammonitas omnesque hostes suos felicissime debellavit.

Ita Salomon a Deo dirigi postulat: « Da mihi, Domine, sedium tuarum assistentem sapientiam, quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus, » etc. *Sap.* ix, 4. Idem monet dicens: « In omnibus viis tuis cogita illum (Deum), et ipse diriget gressus tuos, » *Prov.* iii, vers. 6; et cap. xvi, vers. 9: « Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus. »

Ita Josaphat rex cinctus ab hostibus, orat: « Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te; » itaque insignem a Deo victoriam impetravit, I *Paral.* xx, 42. Hunc imitemur in periculis, in arctis, in dubiis et perplexitatibus positi, toloque corde ad Deum recurramus, et similem Dei opem, lumen et directionem experiemur.

Hæc de causa Tobias docet filium, dicens cap. iv, vers. 20: « Omni tempore benedic Deum; et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant; » itaque faciens filius Raphael angelum viæ ducem, Saram uxorem, opes amplas omniaque prospera impetravit, quin et patri visum restituit.

Hinc et Cassianus monet ut ante singulas actiones oremus: « Deus, in adjuturum meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina. » Unde illud ipsum orat Ecclesia incho singularium Horarum canonicarum; atque mane quotidie ad Primam cum Davide orat: « Sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige. » Atque ad Primam, tertiam, sextam, Nonam, recitat *Psal.* cxviii, quod orat Psaltes ut Deus vias nostras in lege sua dirigat.

Ratio est, primo, quia, ut ait Salomon, *Sapient.* ix, 14: « Cogitationes mortalium timide, et incerte providentiæ nostræ: » ergo a suprema pru-

Moraliter discant principes et Prælati, singulique fideles, quam in omnibus Dei ducatum et directionem exposcere debeant, ut facit hic Moses: sic enim eis omnia prospere cedent.

dentia Dei dirigende sunt, ejusque directio colliganda est.

Secundo, quia ad Dei providentiam spectat, omnium creaturarum, præsertim hominum, actiones dirigere: hocque ejus est objectum. Quare Dei munus invadit, eique injuriam facit, qui hoc sibi arrogat, quasi sine Deo solus sapere, sequi a se actiones sapienter dirigere possit.

Tertio, quia solus Deus novit eventus futuros, tam absolute, quam conditionate, quid scilicet eveniet, si hoc vel illud egero, aut non egero; quid ego in hac illare re, hoc aut illo loco, tempore, statu, conditione essem acturus, ac præsertim an bene victurus, perseveraturus, ac salvandus, an male victurus et damnandus. Ergo qui sapit, ad Deum recurrit, oraque assidue: Domine, qui omnium habes præscientiam et providentiam, dirige me recte ad salutem, per illas vias quæ peccati non habent scandalum, per illas semitas quibus præseis me certo perverturnum ad gloriam, ad quam me creasti; atque divertet et arce a me vias illas, quas si ingrediar, præseis me peccaturum et damnandum; in hoc enim cardo salutis vertitur, inde pendet mea electio vel reprobatio, me gloria vel damnatio. Sic directus fuit a Deo pius Abraham, per omnes peregrinationis suæ vias sospes et felix. Sic directus fuit Jacob, unde de eo ait Sapiens, cap. x: « Hæc (sapientia Dei) justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei (in Bethel), et dedit illi scientiam sanctorum, et honestavit (id est ditavit) illum in laboribus, et complevit labores illius. » Sic directus fuit a Deo Joseph, de quo eodem cap. dicitur: « Hæc venditum justum non dereliquit, etc., donec afferret illi sceptrum regni, etc., et dedit illi claritatem æternam. » Sic directus fuit Moses cum Hebræis per mare Rubrum, per desertum duce angelo columnæ præside 40 annis, donec pervenirent in terram promissam. Sic directus fuit Josue in omnibus bellis, quibus Chananeos delavit. Sic directus fuit Judas Machabæus cum paucis contra plurimos dimicans, semperque vincens, quia Dei ductum ante prælium semper implorabat, excepto ultimo in quo occubuit. Sic directus fuit Gregorius Thaumaturgus, qui fide in Deum nixus, omnia quæ aggrediebatur feliciter perficiebat, idque sæpe per miracula: ideoque cum Neocæsaream ad episcopatum veniens 17 tantum in ea infideles reliquit. Sic directus fuit Theodosius, Carolus Magnus, Carolus V, alique pii reges et principes in bellis, quæ contra Ecclesie suosque hostes felicissime gesserunt.

18. QUI AIT: OSTENDE MIHI GLORIAM TUAM. — Petierat Moses, vers. 13, dicens: « Ostende mihi faciem tuam: » concessit hoc ei Deus; hic ulterius petit dicens: « Ostende mihi gloriam tuam; » sed hoc abnuit et recusat Deus.

Quæres, quam Dei gloriam videre petit hic Moses? Philo, *De Monarchia*, per gloriam intelligit

ideas et potestates quæ sunt in Deo et mente Dei. *Secundo*, Tertullianus intelligit gloriam humanitatis Christi, quam ipse ostendit in transfiguratione, in monte Thabor coram Mose et Elia, de quo paulo post plura. *Tertio*, alii per gloriam intelligunt essentiam divinam, quasi hanc videre petierit Moses. Ita S. Hieronymus, vel quisquis est auctor Comment. in S. Marcum, cap. ult.; Rupertus, Lipomanus ac S. Augustinus, lib. XII *De Genes. ad litt.*, cap. xxvii, et Suarez, *De Deo trino et uno*, lib. II, disp. cxiii, numer. 13. Imo S. Ambrosius, in *Psal.* cxviii, serm. 8, videtur sentire, quod Moses petierit Dei essentiam videre oculis corporæis: « Norat, ait, sanctus vates Domini, quod invisibilem Deum facie ad faciem videre non posset; sed devotio sanctæ mensuram supergreditur. Putavit ergo Deo etiam hoc esse possibile, ut corporæis oculis faceret, id quod est incorporeum, comprehendi. Grata cupiditas atque inexplēbilis, quod Dominum tuum manu tenere, et obtutu oculorum videre cupiebat. » Verum S. Ambrosius videtur loqui de visione essentia divine, non in se, sed in aliqua idea, specie vel figura corporata. Videtur enim ipse vidisse Dei substantiam a nomine, ne a Beatis quidem, immediate ut in se est videri posse, sed tantum mediante aliqua luce, umbra, velo, vel specie, quod etiam videtur sensisse S. Chrysostomus *Contra Anomæos*, et S. Basilus, lib. I *Contra Eunomium*: reprehendit enim eum, quod doceret Dei substantiam uti in se est, ab homine videri posse: licet aliqui hoc limitent, addantque « viribus nature, et in hac vita. » Hoc enim volebat Eunomius, nimirum se similesque viros sapientes sua acie ingenii, et suis viribus in hac vita posse videre, imo comprehendere Deum uti est in seipso, quod merito impugnant SS. Basilus, Chrysostomus et Ambrosius.

Verum dico, Moysen hic tantum petiisse, ut Dominus, id est angelus Domini personam sustinens, qui calligine lectus cum eo loquebatur, illum amoveret, ut clare gloriam ejus, id est speciem exteriorem gloriæ illius, videre posset; idque ad hoc, ut clariorem divinæ majestatis cognitionem ex hac visione perciperet, utque populo gloriam hanc Dei referre et deprecicare posset. Sic vidimus cap. iii, vers. 13, eundem Moysen petiisse a Deo revelari sibi nomen Dei, ut illud populo proponeret. Loquebatur enim Dominus cum Mose voce corporea, sed ab eo ob caliginem non videbatur: cupiebat ergo Moses formam ejus, qui secum loquebatur, videre. Id tantum Moysen petiisse, patet ex responsione Domini dicens: « Non poteris videre faciem meam, » scilicet gloriam meam, quam tantopere tu, o Moses, videre postulas. Gloria ergo est facies gloriosa, vel corpus gloriosum Dei, quod Moyses non potuit videre in facie, sed tantum in tergo, uti mox dicam. Ita Abulensis, Oleaster et alii.

19. RESPONDIT: EGO OSTENDAM OMNE BONUM TIBI. **Vers. 19.**

— Hebraice, ostendam bonum meum. Multi per hoc bonum intelligunt divinam essentiam (hæc enim est omne bonum), quam Moyses in hac vita vidisse putat. Ita sentiunt S. Augustinus, *epistola 112*, cap. XII et XIII; Basilii, hom. 4 *Hexam.*, qui tamen illud revocat lib. I *Contra Evonitum*; Ambrosius, lib. I *Hexam.* cap. II; Lyranus, Abulensis, Beda, Hugo, S. Thomas, II II, *Quæst.* CXXXIV, art. 3; Durandus, in IV, dist. 46, *Quæst.* VI; Sixtus Senensis, lib. V, cap. XLI. Verum, ut in fine capituli ostendam, ex hoc loco nihil pro hæc eorum sententia colligi potest. Unde

Dico: Deus hic concedit Mosi id quod ipse petierat, dicens: « Ostende mihi gloriam tuam; » hæc enim hic vocat *bonum Dei*, vel *omne bonum*; *bonum* ergo hic idem est quod præstantia, excellentia et pulchritudo, hoc est gloria Dei apprensus in corpore assumpto, quæ Dei maiestatem aliquo modo refert, quæque sit tanta, quantum capere possit mortalis Mosis oculus, *q. d.* Petis, o Moyses, videre corpus meum gloriosum; ego illud tibi ostendam, non in facie, sed in tergo. Unde Chaldeus verit, *ego transire faciam omnem gloriam meam super faciem tuam*; Hebræa habent, *transire faciam omne bonum meum ante faciem tuam*, quod sine dubio non est aliud quam illud quod paulo post subditur: « Cum transibit gloria mea, ponam te in foramine petre, et videbis posteriora mea. » Ita Abulensis, Oleaster et Molina, qui sic explicat: « Ostendam tibi omne bonum, » id est perfectissimum et excellentissimum quiddam (1).

ET VOCABO IN NOMINE DOMINI. — Aliqui legunt, et vocabor, id est, et vocari me faciam vestrum Deum et ducem ex miraculis, quæ pro vobis faciam, inquit Hugo. Verum Hebræa, Chaldeæ, Septuaginta et Romana Latina habent, et vocabo, hæcque est vera lectio, *q. d.* « Ego vocabo in nomine Domini, » id est ego inlambam nomen Domini; cum videlicet transibo ante te in petra tectum et absconditum, inlambam, ut scias me transire, ac respicias, meaque posteriora videas; inlambam, inquam, epitheta nominis Dei, dicendo, ut dicitur cap. XXXIV, vers. 6: « Dominator, Deus misericors et clemens, patiens et verax, » etc., idque ut doceam te modum invocandi et deprecandi me, meque his epithetis compellendi. Id patet ex Septuaginta qui vertunt, *vocabo, Dominus coram te*; et ex cap. XXXIV, vers. 6, ubi Dominus præstat Mosi id quod hic ei promittit, quod maxime liquet in Hebræo, in quo utrobique eadem est phrasus: « Vocabo, ergo in nomine Domini, » id est vocabo et inlambam epitheta jam dicta nominis Domini, et vocando eadem invocare te tuosque docebo.

MISEREBOR CUI VOLUERO. — Hebræa, Septuaginta, et ex his S. Paulus, *Rom. IX, 13*, habent: « Miserebor cui miserabor, » id est miserebor cui vo-

luero, cui mihi placebit vel liberit. Hoc primo, sic exponit Abulensis, Vatablus et Lipomarus, *q. d.* Ostendam tibi omne bonum, non ob tua merita, sed ex liberali mea clementia et misericordia. Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Œcumenius in cap. IX *ad Roman.*, sic exponunt, *q. d.* Ego vituli adoratores, quos volo, per Levitas vel meipsum mactabo; aliis vero, quibus volo condonare, miserebor et parciam.

Verum dico: genuinus hujus loci sensus est hic: Ego Deus transiens ante te, o Moyses, vocabo et inlambam nomen Domini, dicendo: « Dominator Domine, » aliaque Dei epitheta, sed maxime hoc: « Miserebor cui voluero, » id est, ego et clemens et misericors sum, sed liberrime; miserebor enim ei qui voluero. Hoc enim epithetum clementiæ pluribus vocibus exprimitur in hoc Dei transitu, cap. XXXIV, vers. 6, ubi hæc vox sive vocatio Dei enarratur; ibi enim impletur id quod hic promittitur: vult enim Deus maxime hoc nomine clementiæ a nobis invocari, utque illa nitamur, non autem nostris meritis. Principem enim, regium et divinum animum maxime decet et ornat clementia. Tæ ergo et *miserereb* cui voluero, et *clemens ero in quem mihi placebit*, technice sive materialiter accipiendum est: pendet enim quasi objectum a verbo *vocabo*.

Moraliter, nota hic magnum et divinum quid esse clementiam. « Nullum magis decet clementiam, quam principem, » ait Seneca, libro *De Clementia*, apud quem vide multa præclara de hæc re; et Cicero, lib. I *Offic.*: « Nihil, ait, est laudabilius, nihil magno et præclaro viro dignius placibilitate atque clementia. » Et Ovidius, lib. III *Trist.* eleg. 3:

Quo quisque est major, magis est placabilis ira,
Et faciles motus meus generosa capiti.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.
At lupas, et turpes instant morientibus ursi,
Et quecumque minor nobilitate fera est.

Julius Cæsar tanta clementia erga hostes et rebelles usus est, ut Marius non seculi dixerit: « Cæsar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant; qui non audent, humanitatem et clementiam. »

Augustus Cæsar Cinnam necem sibi machinantem vocans: « Ego, ait, te servavi in castris hostium repertum, ego tibi patrimonium omne concessi, ego te ornavi sacerdotio: cur me occidere voluisti? » Perturbato Cinna, sic fuit orationem: « Vitam tibi, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori et parricidæ. Ex hodierno die inter nos incipiat amicitia; contendamus utrum ego meliori fide vitam tibi dederim, an tu mihi debeas. » Et consulatum obtulit. Vis exitum? Cinnam habuit perpetuo amicissimum, solus ille Cinne fuit hæres. Ita Suetonius in Vita Augusti.

(1) Cf. Drach, *De l'Harmonie*, etc. tom. I, p. 424 seq.

Alexander Magnus tam clemens victor, quam acer bellator fuit, ait Plutarchus.

Nero Imperator initio imperii ita clemens fuit, ut cum sententiæ ejusdam capite damnati subscribere deberet, exclamavit: « Ultimam litteras nescire!»

Titus Imperator fratrem Domitianum insidias molientem non est ultus, sed his verbis adnotuit: « Quid opus te parricidio petere, quod me volente obtenturum est, imo quod jam habes, imperii particeps? » Nonne recte ait Claudianus:

Cum vincamur ab omni
Munere, sola Deos sequat clementia nobis?

Aurelianus Imperator, teste Vopisco, cum Tyanam venisset, eamque oclusam reperisset, iratus dixit: « Canem in hoc oppido non relinquam. » Hæc voce erecti milites in spem prædæ; urbe autem capta, militibus respondit: « Agite; canem me negavi relicturum, canes omnes occidite, » et sic promissis satisfecit, et clementer hostes suos tractavit.

Galenus Junioris Imperatoris uxori quidam gemmas vitreas pro veris vendiderat; re compta mulier flagitavit vindictam. Cæsar jussit hominem corripere, quasi leoni objecturum. Dein in arenam, dum impostor et populus expectant terribilem leonem, prosiliit capere. Cunctis rem tam ridiculam mirantibus, per præconem dicit jussit: « Imposturam fecit, et passus est. » Eadem opera refellit impostorem, et derisit uxorem. Ita Trebellius Pollio.

Alexander Severus Imperator, cum uxor Memmia, et mater Mammaea ei objicerent, « quod nimia clementia ejus potestas vilesceret, » respondit: « Sed securior est et diuturnior. » Idem Ovium Camillum senatorem rebellantem, et tyrannidem affectantem, consortem imperii fecit, Cæsaremque creavit, ait Lampridius.

Radolphus Imperator cum post morum mutationem clementior æquo suis videretur, ait: « Severum et immitem fuisse me aliquando poenituit, lenem et placabilem nunquam. » Ita Aeneas Sylvius, lib. II *Comment. de gestis Alfonsi*.

Alfonsus rex, teste Panormitano, dicebat: « Malo multos male clementia servare, quam paucos mea severitate perdere. » Et rigidioribus: « Vultisne, ait, ut leones et ursi regnent? » Idem: « Mali, ait, citius benevolentia, quam severitate in viam virtutis revocantur. Ego, ait, justitia bonis gratus sum, malis autem clementia. » Sigismundus Cæsar, teste Aeneas Sylvio in ejus Vita, « eos reges beatos dicebat, qui ejusmodi ex aula superbis mansuetos ubi asciscerent. »

20. NON POTERIS VIDERE FACIEM MEAM: NON ENIM VIDEBIT ME HOMO ET VIVET. — Loquitur de facie corporea et assumpta (hanc enim videre petebat Moyses, ut dixi), qua se aliquatenus majestas et gloria Dei representat, et videndam exhibet. De ea enim, non autem de facie, id est essentia, dei-

tatis hic sermonem esse, patet ex eo quod sequitur: « Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. » Sensus ergo est, *q. d.* Cupis, o Moyses, videre fulgorem faciei meæ, ut in facie videas eum qui tecum loquitur, cujusque voces audis; veram scito id fieri non posse: nam fulgor hic faciei meæ, licet corporeus et assumptus, quia tamen aliquo modo fulgorem essentiae et majestatis meæ referre, adumbrare et representare debet, hinc talis tantusque est, ut illum ferre non possit mortalis oculus, quin profusus hoc fulgore homo excecetur, imo exanimetur et moriatur; hoc enim est quod ait: « Non videbit me homo et vivet. » Ita Abulensis.

Symbolice Nyssenius: « Non videbit me homo Symbolus et vivet, » quia cognitio præsens, inquit, est finita, Deus autem est infinitus.

Tropologicè S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.* cap. Tropologicè XXXVII: Nullus unquam Deum spiritualiter videt, sic. et mundo carnaliter vivit: non enim possumus simul Deo frui et mundo. Quomodo videatur Deus a castis mentibus in hac vita, vide S. Bernardum, serm. 31 in *Cant.*, et S. Ambrosium, lib. *De Domino mortis*, cap. XI.

21. ECCE, INQUIT, EST LOCUS APUD ME (1), ET STABIS SUPRA PETRAM; CUMQUE TRANSIBIT GLORIA MEA, PONAM TE IN FORAMINE PETRE, ET PROTEGAM DEXTERA MEA, DONEC TRANSEAN; TOLLAMQUE MANUM MEAM, ET VIDEBIS POSTERIORA MEA; FACIEM AUTEM MEAM VIDERI NON POTERIS. — S. Augustinus, *Quæst. CLIV in Exod.*, negat hic corporalem Dei, vel angeli speciem promissam fuisse a Deo, aut visam a Mose, sed meram fuisse prophetiam, eo quod postea Moyses reipsa corporaliter vidisse Deum non legimus. Posteriora ergo Dei visa a Mose, censet esse mysteria Christi post ejus ascensionem credita a Judeis. Predicante enim Petro dixerunt: Quid faciemus? et baptizati sunt, et acceperunt Spiritum Sanctum, *Act. II, 37*; denique in fine mundi omnis Israel salvus fiet. S. Augustinus sequitur Cajetanus dicens: Non promittitur res gerenda, sed parabola est: petra significat erectum ac fixam mentem, qua elevatus est Moyses, ut intelligibiliter cognosceret Deum; manus Dei apposita petre significat quædam attributa ei velata fuisse, et tantum ea ostensa que Deus voluit, per manum transparente quasi luce sua, et demonstrare. Verum hic mysticum est sensus. Certum est ad litteram promitti Mosi visionem Dei, id est, angeli vicarii Dei in corpore assumpti, eamque illi reipsa obtigisse patebit cap. seq., vers. 36. Porro hanc petram esse illam ipsam, et qua Moyses jussu Dei aquam populo elicit, *Exod. XVII, 6*, censet S. Augustinus hic *Quæst. CLIV*, ita ut aqua ex petra in Sina, per quatuor milliaria fluxerit in Raphidim, ubi erant castra Hebræorum. Idem censet Ferrandus, visione 7, *sect. 2*, qui et addit petram

(1) Litter. *mecum*, id est, hæc loco paratum in hac rupe, sive monte Sinaï.

hanc comitatum esse Hebraeos in deserto per quadraginta annos, aut per se, aut per fluxum aquæ. Verum hæc incerta sunt.

Allegorice, petra est Ecclesiæ fideique soliditas, sine qua nemo Deum cognoscere potest, de qua Christus Petro, *Math. xvi*: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Ita Theodoretus et S. Gregorius, lib. *XXXV Moral. cap. vi*. Nyssenus vero: « Christus, ait, currentibus est locus et via, infirmis lapis, domus quietibus. » Insuper S. Thomas, II II, *Quæst. CLXXI, art. 2*, per applicationem manus ad foramen putat significari modum quo Prophetae communicatur lumen propheticum, tantum scilicet, quantum Deus vult. Unde sæpe Prophetae dicunt: Facta est super me manus Domini; quia lumen propheticum non est permanens, nec plenum, sed transiens, et manu Dei attemperatum. Hoc mysticum est, ut paulo ante dixi in expositione Cajetani, qui eam a S. Thoma hausisse videtur. Rabbini fingunt in tergo Dei scripta fuisse ejus epitheta: « Dominator Domine Deus, misericors, » etc., quæ recensentur cap. *XXXIV, vers. 6*.

Dicit ergo Deus: In Sina est petra cava, in cujus cavitate latere potes, o Moses, quæque tegi potest anteriis; ego igitur in ea te collocabo, nubeque contegam, donec transeat facies mea gloriosa, tuncque nubem amovebo, ut possis videre posteriora, id est tergum meum; nam faciem meam videre non poteris, quin profinus vibrantibus ex ea majestatis meæ splendoribus exanimaris. Id ita factum esse patet cap. *XXXIV, vers. 5 et 6*.

VERS. 22. 22. PROTEGAM DEXTERA MEA, DONEC TRANSEAM, — *q. d.* Dextera mea nubem, vel corpus aliud opacum apponam, et opponam eavernæ, in qua latebis, o Moses, idque ne videas gloriam faciei meæ, transeuntis ante te, et moriaris.

VERS. 23. 23. TOLLAMQUE MANUM MEAM, ET VIDEBIS POSTERIORA MEA, — *q. d.* Cum facies mea transierit, amovebo nubem quæ tegit te in caverna, ut tergum meum intuearis. Hinc videtur corpus hoc in quo Deus apparuit Mosi, non ab angelo, sed a solo Deo fuisse compositum, ornatumque tanto lumine anteriis, ut solem longe vinceret: in tergo vero ita fuit lux hæc attemperata, ut eam Moyses aspectus ferret, eaque mirifice recrearetur; ita tamen hæc luce dispersa et perfusa fuit facies Moysi, ut ex ea radiare, et cornuta esse cæperit, ut dicam cap. sequenti.

Dico a solo Deo formatum esse hoc lucidum corpus, non ab angelo: quia non est verisimile angelos posse per se immediate lucem producere, aut tantum luminis coacervare, quod solari æquiparetur.

Nota: Hoc corpus lucidum a Deo ita compositum subit et ingressus est angelus, illudque movit, ut transiret ante cavernam in qua latebat Moyses.

Secundo, angelus hic idem fuit cum eo, qui Hebraeos ex Ægypto eduxit, prævitque in columna

nubis, quique præerat tunc populo et Synagoga, nunc autem præest Ecclesie, puta S. Michael.

Hunc esse litteralem hujus loci sensum, tota series orationis loquitur; item quod cap. seq., vers. 5 et 6, Dominus adimplens id quod hic promittit Mosi, revera et corporaliter transeat ante Moysen, ostendens ei tergum suum. Simili quodam modo S. Pachomius corporeis oculis vidit gloriam Domini, ut habet ejus Vita (1).

Allegorice, tamen sensus hic est potior, et magis intentus a Spiritu Sancto. Unde S. Augustinus, *Quæst. CLIV*, dicit hic esse prophetiam de Christo: facies enim Domini significat divinitatem Christi: hæc non viderunt Judei cum Christum crucifixerunt, sed postquam Christum transivit per mortem et resurrectionem ad Patrem; tunc multi eorum posteriora hæc ejus viderunt, et crederunt.

Tropologice Nyssenus: In hac, inquit, vita Tropologia. non possumus; iste tamen videt posteriora Dei, qui supra petram, id est Christum, stat, quique corde et animo semper Deum sequitur, quocumque ducat, juxta illud Psalmis: « Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua; » et Christi: « Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. » Rursum: « Veni, sequere me. » Sequi enim Deum mente, voluntate et actione, semper et ubique quocumque ducat, idipsum est Deum videre.

Symbolice, posteriora Dei sunt effectus et creaturae Dei, et quibus solis Mosi et nobis in hac vita Deum speculari conceditur. Ita Philo, Anastasius in *Quæst. S. Scripture*, *Quæst. XXIII*; Irenæus, lib. IV, cap. *XXXVII*, Hilarius in *Psal. CXIII*. « Ex perpetuitate, ait S. Augustinus, creaturarum intelligitur Creator æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine et dispositione sapiens, ex gubernatione bonus. »

Symbolico quoque, alii putant hic præsignatam et promissam esse Mosi visionem humanitatis Christi in transfiguratione, in monte Thabor; humanitas enim inferior et posterior est Christi pars, divinitas vero est prior et potior. Ita Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.* *XXII*; Nazianzenus, orat. 2 *De Theologia*; Origenes hic *homil. 12*, et *homil. 7 in Num.*: de quo vide S. Augustinum, lib. II *De Trinitate*, cap. *XVII*, et Bernardum, serm. 61 in *Cantica*.

Rursum S. Ambrosius in *Psal. XLIII, 24*: Moses, inquit, vidit posteriora Christi; vidit splendorem ejus ut homo est, vidit ejus gloriam passionis, per quam regnum nobis celeste reparavit. Unde colligit Fernandus, visione 7, sect. 3, Moysen vidisse Christum flagellis cæsum, et spinis coronatum, quem Pilatus populo exhibuit, dicens: « Ecce homo; » item vidisse eum cruci affixum. Unde exclamavit, cap. *XXXIV, vers. 6*: « Misericors, clemens, multa miserationis, » etc. Et huc allussisse S. Petrum, *epist. I, cap. 1, vers. 11*, cum Propheta

(1) Cf. *Iliad. XIII, 71*; *Æneid. I, 461*.

Spiritu Dei præsumptiæ ait eas, quæ in Christo sunt passiones, et posteriores glorias, » ubi et significat id est, *q. d.* Passiones Christi sunt posteriores ejus glorie, quæ scilicet in tergo Domini gloriosè ostense sunt Mosi. Verum hoc symbolice et mysticum, non litterale, ideoque incertum et conjecturale.

Ex diæti patet nullo modo ex hoc capite colligi posse quod Moses viderit divinam essentiam; neque enim Moses hoc petiit, neque si petiit, impetravit. Nam Dominus ei discrete respondit dicens: « Faciem meam videre non poteris; » estque hæc aliorum Patrum pene omnium sententia, quos citat L. Molina, Valentia et alii, I part., *Quæst. XII*.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Moses reparatis tabulis redit in montem; Deus coram eo transit; videt Moses Dei posteriora sive tergum. Hinc secundo, vers. 10, renovat Deus fœdus cum Hebræis, legesque suas iterat. Tertio, vers. 28, tabulis a Mose allatis Deus decalogum inscribit. Quarto, vers. 29, Moses cornuta facie cum tabulis ad populum redit, timet ille et fugit: hinc Moses velat faciem, itaque ipse velatus cum populo, et populus cum eo loquitur.

1. Ac deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. 2. Esto paratus mane, ut ascendas statim in montem Sinai, stabisque tecum super verticem montis. 3. Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boves quoque et oves non pascantur e contra. 4. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant; et de nocte consurgens ascendit in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans secum tabulas. 5. Cumque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, invocans nomen Domini. 6. Quo transeunte coram eo, ait: Dominator Domine Deus, misericors et clemens, patiens et multa miserationis, ac verax, 7. qui custodis misericordiam in millia, qui auferis iniquitatem, et scelera atque peccata, nullusque apud te per se innocens est. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus, in tertiam et quartam progeniem, 8. Festinusque Moyses curvatus est pronus in terram, et adorans 9. ait: Si inveni gratiam in conspectu tuo, Domine, obsecro ut gradiaris nobiscum (populus enim duræ cervicis est), et auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas. 10. Respondit Dominus: Ego inibo pactum videntibus cunctis, signa faciam quæ nunquam visa sunt super terram, nec in tillis gentibus: ut cernat populus iste, in cujus es medio, opus Domini terribile quod facturus sum. 11. Observa cuncta quæ hodie mando tibi: ego ipse ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum, et Chananæum, et Bethæum, Pherezeum quoque et Hevæum, et Jebusæum. 12. Cave ne unquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam; 13. sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide: 14. noli adorare deum alienum. Dominus zelotes nomen ejus, Deus est æmulator. 15. Ne in eas pactum cum hominibus illarum regionum: ne, cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. 16. Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis: ne, postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos. 17. Deos confatiles non facies tibi. 18. Solemnitatem azymorum custodies. Septem diebus vesceris azymis, sicut præcepi tibi, in tempore mensis novorum: mense enim verni temporis egressus es de Ægypto. 19. Omne quod aperit vulvam generis masculini, meum erit. De cunctis animalibus, tam de bobus, quam de ovibus, meum erit. 20. Primogenitum asini redimes ove: sin autem nec pretium pro eo dederis, occidetur. Primogenitum filiorum tuorum redimes; nec apparebis in conspectu meo vacuus.

21. Sex diebus operaberis, die septimo cessabis arare et metere. 22. Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primitiis frugum messis tue triticeae, et solemnitatem quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. 23. Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel. 24. Cum enim tulero gentes a facie tua, et dilatavero terminos tuos, nullus insidiabitur terrae tuae, ascendente te, et apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. 25. Non immolabis super fermento sanguinem hostiae meae, neque residet mane de victima solemnitatis Phase. 26. Primitias frugum terrae tuae offeres in domo Domini Dei tui. Non coques haedum in lacte matris suae. 27. Dixitque Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba haec, quibus et tecum et cum Israel pepigi foedus. 28. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes: panem non comedit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba foederis decem. 29. Cumque descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. 30. Videntes autem Aaron et filii Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere. 31. Vocatique ab eo, reversi sunt tam Aaron quam principes Synagoga. Et postquam locutus est ad eos, 32. venerunt ad eum etiam omnes filii Israel: quibus praecipit cuncta quae audierat a Domino in monte Sinai. 33. Impletisque sermonibus, posuit velamen super faciem suam. 34. Quod ingressus ad Dominum, et loquens cum eo, auferat donec exiret, et tunc loquebatur ad filios Israel omnia quae sibi fuerant imperata. 35. Qui videbant faciem egredientis Moysi esse cornutam, sed operiebant ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.

Vers. 1. 1. AC DEINCEPS, — supple locutus est Moysi Deus, atque sermonem suum prosequens, eum tandem complevit inscriptione secundarum tabularum.

PRÆCIDE (hebraice *dola*) TIBI DUAS TABULAS LAPIDEAS. — Priores tabulas dederat Deus, easque inscripserat Decalogo; verum quia eas Hebraei violarant et infregerant fabricando vitulum aureum, hinc in penam peccati iubet hic Deus, ut secundas has ipsimet comparant, easque Deo inscribendas offerant, supplicesque postulent in his sibi denuo scribi legem a Deo.

Vers. 2. 2. ESTO PARATUS MANE, UT ASCENDAS STATIM IN MONTEM SINAI. — Hinc videtur quod Deus Moysi haec pridie ascensus dixerit sub tempore matutini, quodque tum statim descenderit Moses de monte ad castra, ibique praeciderit et dolaverit per artifices duas tabulas lapideas, atque edixerit populo, ne quis ad montem accederet; deinde sequenti nocte rursus in montem conscenderit, ut mane proximo se ille cum tabulis sisteret, ut eis Deus sua manu Decalogum inscriberet; quod et mox eodem die, qui fuit quadragesimus ab ascensu Moysi in montem, Deus fecit; unde sequitur, praecedenti die, qui fuit trigesimus nonus, Moysen descendisse de Sina, ut tabulas legis praecideret, et ad Deum afferret, ut ei hic praecipit Deus. Ita Abulensis.

Vers. 3. 3. BOVES QUOQUE ET OVES NON PASCANTUR E CONTRA, — e regione montis. Voluit haec omnia Deus, ut duro et rudi populo sui timorem et reverentiam inculceret.

Vers. 3. 3. CUMQUE DESCENDISSET DOMINUS PER NUBEM, STETIT MOYSES CUM EO. — « Stetit, » scilicet Moses in-

clusus caverna, tectusque nube, in qua descenderat Deus, ut eum tegeret dum transiret, ne Moyses videret faciem, sed tergum Domini, uti in fine capituli praecedentis Deus Moysi promiserat.

5 et 6. INVOCANS NOMEN DOMINI. QUO TRANSEUNTE. Vers. 1 et 4. AIT: DOMINATOR DOMINE DEUS, MISERICORS, etc. — « Ait, » quis? incertum est, an Moyses, an Dominus. Hebraea utrique aptari possunt: sic enim habent ad verbum, et descendit Dominus in nubem, et stetit cum eo, et invocavit nomen Domini (quod noster Interpres de Mose accepit: vertit enim, stetit Moyses ante faciem eius, et clamavit: Domine, Domine, etc.

Verum melius haec aptentur Domino, ut Dominus ipse clamavit, dicens: « Dominator Domine, » etc. Unde in Hebraeo et Septuaginta verba sunt tertiae personae, non autem secundae, licet noster Interpres in secunda transulerit claritatis causa. Quod enim Dominus haec clamavit et dixerit, patet ex cap. praeced., vers. 19, ubi dixit Dominus: « Vocabo in nomine Domini, » id est, inelamabo nomen Domini, dicens: « Dominator Domine, » etc. Idem patet Num. cap. xiv, vers. 17, ubi dicitur: « Sicut jurasti dicens: Dominus patiens, et multae misericordiae. » Ubi hoc dixit Deus, nisi hic? unde et Moyses hic vers. 8, denuo post haec Domini verba corruens in terram, orare cepit Dominum. Ita Abulensis, Oleaster, Vatablus, Cajetanus et Lipomanus.

Quare quod noster Interpres vertit, « quo transeunte ait; » ait, intelligit Dominus, idque ex Hebraeorum more, qui suppositum verbi non sen-

per accipiunt substantivum illud, quod proximum est, sed saepe remotius revocant, uti videbimus hoc capite, vers. 28, et alibi.

Dominus ergo inelamavit Moysi dicens: *Dominator Domine*, ut vertunt Septuaginta; vel uti Chrysostomus vertit Noster: *Dominator Domine*, non quasi seipsum invocaret aut oraret Deum, sed ut formulam invocandi se Moysi traderet; sicut fecit Christus Apostolis, cum dixit: « Sic ergo orabit: Pater noster, qui es in caelis, » etc. Pari modo fecit hic Deus Moysi, q. d. Sic me tu cum tuis invocabis, sic me deprecaberis: « Dominator Domine, qui custodis misericordiam in millia, » etc. Ita Abulensis.

Secundo, si verba nostri Interpretis de Mose velis accipere, tanquam ab eo prolata, dicito Deum transeuntem coram Mose haec verba primo protulisse, deinde Moysen Deum secundo illa pronuntiasse, ut ab eo haec Dei verba iterata fuerint. Unde dixi cap. praec., « *vocabo in nomine Domini* sic intelligendum esse, q. d. Vocando nomen Domini, illud idem invocare te docebo; itaque noster Interpres utrumque significare voluit, scilicet et Deum protulisse haec verba: idque capite praecedenti satis expressit versu illo 19; et deinde Moysen ex Dei doctrina eadem repetisse et recitasse: idque hoc loco dicit. Qua forte de causa Hebraea hic ambigua sunt, ut utrique, scilicet tam Moysi quam Deo aptari possint. Simile est Matth. cap. xxi, vers. 41, ubi principes sacerdotum et seniores dixisse narrantur: « Malos male perdit, et vineam suam locabit aliis agricolis, » cum tamen *Marci* cap. xii, vers. 9, et *Lucae* cap. xx, vers. 16, Dominus ipsemet haec verba dixisse narretur; ubi *Matthaeus* et *Marcus* ita conciliandi sunt, ut dicamus verba ista prius dicta esse a senioribus, ut ait *Matthaeus*, deinde Christum eandem repetisse, ut eos suo responso coargueret, quod aiunt *Marcus* et *Lucas*. Ita Lipomanus.

DUODECIM NOMINA. — Duodecim nomina quasi epitheta hic Deus sibi dat, quibus vult a nobis compelli et invocari, quia, ut aiunt Hebraei, haec epitheta in Deo dicuntur ordinem ad homines, hominumque salutem. Primum est, « Dominator Domine, » pro quo hebraice est, *Jehova*, vel potius *Jehova*, quod est nomen tetragrammaton. Secundum, « Deus. » Tertium, « misericors. » Quartum, « clemens. » Quintum, « patiens. » Sextum, « multa miserationis. » Septimum, « verax, » scilicet in promissis. Octavum, « qui custodis misericordiam in millia. » Nonum, « qui auferis iniquitatem. » Decimum, « nullas apud te per se innocens est. » Undecimum, « qui reddis iniquitatem patrum filiis. » Duodecimum, « ac negatibus in tertiam et quartam generationem, » de quo dicam *Deut.* v, 9.

MISERICORS ET CLEMENS. — Hanc Dei misericordiam depraedicat S. Chrysostomus, homilia in *Psal.* l: « Impius, inquit, es? Magos tibi propone: » hos enim infideles Christus per stellam ad se vocavit. « Raptor es? publicanum cogita. Impu-

rus es? animo tuo meretricis sese obicit. Sicarius es? latro ille ante oculos tuos versetur. Flagitiosus es? in mentem tibi veniat Paulus, qui prius blasphemus erat, postea Apostolus; prius persecutor, postea Evangelista; prius lupus, postea pastor. Peccasti? respisce. Millies peccasti? millies respisce. »

Et S. Bernardus, serm. *De triplici misericordia*: « Magnus, ait, peccator magna misericordia opus habet; ut ibi abundavit delictum, superabundet et gratia. Quibus tres sunt gradus: *Primus*, cum tardat ferre Deus, ignoscere paratus. *Secundus*, quando dat gratiam respicientem. *Tertius*, quando peccati jugum a conscientia excutit. »

Idem de evangelio septem panum serm. 2 et 3: « Misericordias, ait, Domini in aeternum cantabo, » maxime septem. *Primo*, a multis peccatis adhuc in saeculo positum me custodivit; fateor et fatebor, nisi quia Dominus adjovit me, paulo minus cecidisset in omne peccatum anima mea. *Secundo*, ego peccabam, et tu dissimulabas; non continebam a secleribus, et tu a verberibus abstinebas; prolongabam ego multo tempore iniquitatem meam, et tu, Domine, pietatem tuam. *Tertio*, visitavi cor meum, et immutavi ut amara fierent quae male dulcia prius erant. *Quarto*, penitentem misericorditer suscepit. *Quinto*, emendatius vivendi praesitit virtutem, ne recidivum pateret, et esset novissimus error peior priorum. *Sexto*, odium oravit in me praeteritum malorum, contemptum praesentium bonorum, et desiderium futurorum. *Septimo*, spem dedit obtinendi vitam aeternam.

Prima misericordia consistit in occasionis subtractione, resistendi data virtute, affectionis sanitate. *Secunda* complectitur longanimitatem quam Deus exhibuit, electionem praedestinationis suae quam impleri voluit, et immensam charitatem quam nos dilexit. *Tertia*, Deus concessit cor meum, excitans illud, ut adverteret suorum vulnera peccatorum, et vulnerum sentiret dolorem; terruit, deducens ad portas inferi, et preparata iniquis supplicia monstrans; mihi consolationem inspirans, spem indulgentiae dedit. *Quarta*, Deus non damnat ulciscendo, non confundit improparando, nec minus diligit imputando. *Quinta*, Deus tuetur nos adversus carnis, mundi, Satanae insidias omnes. *Sexto* exposita est. *Septima*, nulla penuria meritorum, nulla consideratio propriae vilitatis, nulla aestimatio caelestis beatitudinis, me ab altitudine spei dejecere, assil in ea firmior radicatum. Haec et plura sparsim S. Bernardus loco citato.

Idem, serm. 32 inter parvos: Quando, inquit, ad Deum convertimur, pedes, « mini osculamur. Duo sunt autem pedes Domini, misericordia et veritas. Et serm. 6 in *Canticis*: Alterum, inquit, sine altero osculari non licet; quia et recordatio solius iudicii in barathrum desperationis precipitat, et misericordiae fallax assentatio pessimum generat securitatem.

Doodecim epitheta dei quibus invocandus est.

Misericordia dei multipl.

Laticus
aut pluri-
cidi, cur?

PATRIUS. — Hebraice est עֵינֵן תֵּיִן *erech appain*, longus, id est latus, *naribus*, hoc est tardus ad iram. *ἄκαρδος* et longanimis. Nam qui angustis sunt naribus, fumos ex corde ascendentes et choleram citius concipiunt, ac tardius effluunt ob meatum angustias, ideoque in bilem sunt procliviores: e contrario qui latis sunt naribus, meatus habent amplos, quibus choleram et fumos expirant, quibusque multum frigidi aeris admittunt quo temperat ille æstus et bilis: unde hi placidiores sunt, magis patientes et longanimes. Ita Ribera in *Nahum*, cap. 1, num. 9.

Moral.
qui
tunc est,
potens
est.

Moraliter discere hic Deum summe potentem, summo quoque esse patientem. Nam impatientia magna est animi impotentia; patientia vero est potentia. Audi Boetium, lib. III, metro 5:

Qui se vult esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Fœdis submittat habenis.
Etenim licet Indica longe
Tellus tua jura tremiscat,
Et servit ultima Thule;
Tamen astra pellere curas,
Miseransque fugare querelas
Non posse, potentia non est.

Diogenes adolescenti conquerenti, quod a multis turbaretur: « Desine, ait, et tu perturbatiois indicia præ te ferre. » Idem, cum aliquis ei dixisset: Vituperant te nulli: « Oportet, ait, sapientem ab insipientibus feriri; esse meliorem indicat lingua quem carpit. » Xenophon, teste Seneca, maledicenti sibi cuidam: « Tu, ait, maledicere didicisti, ego conscientia teste didici maledicta contemnerre. » Antisthenes dicebat, « virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere nisi robore Socratico. » Socrates autem ad omnium rerum patientiam obdurerat.

NELLUSQUE APUD TE PER SE INNOCENS EST, — *q. d.* Ergo omnes egent tua, o Domine, misericordia, venia et gratia. *Num.* cap. 14, 18, Noster interpres eadem verba que hic sunt in Hebræo, ita vertit, *nulquamque innoxium derelinquens*, id est, qui omnes census noxios, reos, tibi que reatu aliquo obnoxios et obstrictos, ob culpam originalem, vel mortalem, aut venialem, intellige per se, seu quantum est ex parte hominis: nam si aliquem Deus sua gratia præservet (uti de B. Virgine pie credit Ecclesia), innocens omnino quis esse poterit. Ita Abulensis. Posses secundo, ex Hebræo sic verti, *nulquamque innoxium*, id est impunitum, *derelinquens*. Hebr. enim נָקָה *naka* significat et innocentem esse, et impunitum esse: hoc enim ex illo sequitur (1).

9. OBSECRO UT, etc., AUPERAS INQUITATES NOSTRAS. — Prævidebat Moses Judæos cervicicos deinde

(1) Marer, et condonans non semper condonabit, id est, qui quamvis clemens sit, et peccatorum poenas remittat, tamen non semper peccatorum impunitum dimittit. Cf. *Isa.* xxx, 19.

ceps sapius Deum offensuros; rogat ergo eum ut illis propitius sit, nec eos omnino deserat aut abjiciat propter peccata futura; sed eos, tanquam hereditatem suam, ut habent Hebræa, firmiter possideat et tueatur; unde hic Judæos docet eodem nomine Deum compellere, invocare, et crebro ab eo veniam peccatorum petere.

10. RESPONDIT DOMINUS: EGO INIBO PACTUM VIDENTIBUS CUNCTIS, SIGNA FACIAM QUE NUQUAM VISA SUNT. — Hebraice est, *ego serio fœdus coram omni populo*, qui scilicet videt te hac (fœderis) causa ascendere in montem, et jam scit te hic mecum in monte eadem de causa versari, et nubem, atque alia forsân signa similia illis que edita sunt in priori fœdere, cap. xxiv, 17, intuetur, intuebiturque faciem tuam cornua lucis vibrantem, quando fœderis conditiones, videlicet hic meas leges, et tabulas digito meo inscriptas ei propones.

Rursum, « inibo pactum videntibus cunctis, » scilicet sequentibus temporibus continue pactum hoc confirmando signis admirandis, que deinceps ea de causa in populi tutelam edam; ut maxime patuit tempore Josue in ejus bellis, et victoriis portentosis.

Fœdus porro Dei cum populo hic renovatum, fuit idem cum priori fœdere, ut scilicet Deus esset populi dominus et protector, populus vice simul Deo serviret et obediret: quorum utrumque significabatur datione et acceptione, sive acceptione legis: Deus enim dabat tabulas legis, populus vero eas accipiebat et acceptabat.

Nota: Moses die 40 ab ascensu suo in montem, summo mane vidit illam visionem et gloriam Dei transeuntis, sed a tergo, de qua hic vers. 6, et cap. precedenti, vers. 19 et 22; inde Deus rursum nube se tegens, colloctus est cum Mose, ac fœderis conditiones, puta leges suas, ei vers. 11 et seq. proponit, atque hoc ipso fœdus cum Mose et populo inii, ac tandem dat Mosi tabulas Decalogi a se inscriptas, quasi symbolum et confirmationem fœderis: quibus acceptis Moses eodem die quadagesimo, ex monte ad populum cum tabulis descendit.

11. OBSERVA CUNCTA QUE HODIE MANDAVI TIBI. — *Tibi*, o popule meus: loquitur enim hic Deus Mosi, ut internuntio populi, ejusque personam sustinent.

14. DOMINUS ZELOTES NOMEN EJUS, — *z. ejus* per hebraismum redundat, et ejus loco substituendum est *z. Dominus* in genitivo, ut dicas: « Domini nomen est zelotes, » id est, ut sequitur: Dominus est zelotes, emulatur honoris sibi debiti, nec patitur suum populum ad idola, quasi ad amasios dellectere.

Nota hebraismum, habere nomen, vel vocari, significat esse, ut jure hoc nomine vocari possit; sic de Christo dicitur: « Et vocabitur nomen ejus Emmanuel, admirabilis, consiliarius, fortis, » item: « Accedera spolia detrahere, festina præ-

dari, » *Isaïa* viii et ix, hoc est, Christus erit Emmanuel, id est nobiscum Deus, erit consiliarius, erit fortis, celeriter spolia detrahet, festine prædabitur. Vide can. 18.

Vers. 15.
Idola
aria est
formar-
to ani-
me.

15. NE CDM FORNICATI FUERINT CUM DIIS SEIS. — « Fornicati fuerint, » id est, deos sive idola coluerint. Sepe Scriptura, maxime in Prophetis, idololatriam vocat fornicationem, eo quod homines diviliarum, voluplatum et licentioris vite spo ac libidine cæci, a Deo recedentes, idolis quasi amatoribus se corrupendos subjecerent et traderent. Vide cap. ii et iii *Jeremïa*, et cap. xvi *Ezechielis*.

E contrario Apostolus, II *Corinth.* xi, 2, fidelibus rite Deum colentibus ait: « Despondi vos uno viro virginem castam exhibere Christo. »

UT COMEDAS DE IMMOLATIS, — itaque alliciaris ad immolandum; nam comedere idololatria non est per se malum, nisi fiat eo modo, v. g. inter ipsa sacrificia in idolis, ut censeatur quis hoc ipso consentire ipsi sacrificio idolis immolato; est tamen malum et illicitum per accidens, videlicet propter periculum, aut conscientiam errantem, aut scandalum: quod maxime locum habebat apud Judæos. Vide de idololatria dicta initio cap. viii epist. I ad *Cor.* Reliquæ leges hic summatim iterantur ex cap. xxiii, ubi eas explicui.

Vers. 21.

21. DIE SEPTIMO CESSABIS ARARE ET METERE, — *q. d.* Etiamsi tempus messis aut arationis sit, quod præ aliis maxime operosum esse solet, sabbato tamen cessabis, nec eo metes vel arabis. Patet ex Hebræo.

Vers. 22.

22. SOLEMNITATEM HEBDOMADARUM FACIES TIBI IN PRIMITIVS FRUGUM, — *q. d.* Celebrabis festum Pentecostes post hebdomadam hebdomadarum, id est post 7 hebdomadas, puta post 49 dies, quinquagesimo die a Paschate, in eoque offeres primitias panum Deo.

ET SOLEMNITATEM, QUANDO REDEUNTE ANNI TEMPORE CUNCTA CONDUNTUR, — scilicet festum collectæ in mense 7, quo annus præseus et vulgaris incipiebat, de quo cap. xxiii, 16.

Vers. 24.

24. CUM DILATAVERO TERMINOS TUOS, — cum latos quos promisi tibi, dederò terminos: quod factum est statim tempore Josue post primam quietem a bellis; itaque, ut hinc colligitur, ante hanc quietem non obligabantur Hebræi hoc præcepto, eundi ter in anno ad tabernaculum, idque quia iter periculosum erat, et quia ipsi adhuc bellis cum indigenis distinebantur.

NELLUS INSIADIATUR TERRÆ TUE, ASCENDENTE TE, ET APPARENTE IN CONPECTU DOMINI DEI TUI TER IN ANNO, — hebraice est, *nullus concupiscet terram tuam*, ut videlicet eam te absente invadat, eique insidietur, *q. d.* Ne metuas hostes, cum obedi legi mee, ut ascendas, id est eas ad Sanctorium meum, quasi illi te absente urbes, mœculis et bellatoribus vacuas invasuri sint: ego enim illos frenabo et divertam, ut eam nec concupiscant, nec cogitent. Ita Abulensis.

25. NON IMMOLABIS SUPER FERMENTO, — cum fer-

mentum. Vide dicta cap. xxiii, vers. 18. NEQUE RESIDEBIT MANE DE VICTIMA SOLEMNITATIS PHASE. — *q. d.* Non remanebit quidquam ex agno paschali in crastinum, sive in posterum mane; sed eodem die quo agnum immolabis, eundem totum comedetis. Vide dicta cap. xii, vers. 20.

27. SCRIBE VERBA HÆC, — hæc præcepta ceremonialia jam a me repetita, cum descenderis de monte, scribe in libro quopiam, in perpetuum memoriam cultus mei et fœderis. Ita scripsit ea Moses hic in *Libro Exodi*.

QUIBUS. — Hebraice, *juxta quorum os*, id est tenorem et rationem, inii tecum et cum populo tuo fœdus, ut videlicet illi sint populus mihi devotus hoc cultu, et his ceremoniis; ego vicissim sim eorum Deus, tutor et provisor.

28. FUIT ERGO IBI CUM DOMINO QUADRAGINTA DIES. — Est secunda hæc Mosis mansio et statio in monte Sina per 40 dies. *Prima* enim totidem dierum fuit, cap. xxiv, vers. ult., in qua dicta et gesta sunt ea, que narrantur a cap. xxiv, vers. ult. ad cap. xxxii, vers. 15. *Secunda* vero hæc cepit post tridie quam Moses ex prima descendit: post tridie enim rursus ascendit in Sina, ibique mansit 40 dies. Hæc secunda Mosis statio continet dicta a vers. 31 cap. xxii, hucusque: colloquia ergo præcedentia Dei cum Mose, que hæcenus narrata sunt, contingerunt spatio horum 40 dierum, quibus secundo Moses mansit in monte, ut ex hoc loco patet.

Nota: Moses primo ascendit in montem statim a data lege in Pentecoste, puta postera die (uti colligitur *Exodi* xxiv, vers. 12), que fuit septima mensis tertii: data est enim lex die sexta mensis tertii; inde Moses mansit cum Deo in monte 40 dies; mox descendit cum tabulis legis, quas a Deo acceperat, easque viso vitulo confregit 17 die mensis quarti; postera, scilicet 18 die, rursus ascendit ad Deum in Sina, ut patet cap. xxxii, vers. 30 et 31, ibique rursus mansit alios 40 dies, ut patet cap. xxxiv, vers. 28: quibus evolutis accepit a Deo secundas legis tabulas, cum hisque cornutus descendit ad populum 28 die mensis quinti.

PANEM NON COMEDIT, ET AQUAM NON BIBIT, — id est, nihil omnino cibi sumpsit, sola oratione et Dei alloquio vivens. Solent enim Hebræi duabus partibus, sive rebus necessariis et sufficientibus ad famem et sitim levandam, videlicet aqua et pane, significare omnem cibum. Ita Augustinus, *Quæst.* CLXV, et S. Hieronymus in *Isaïa* vi. Jejunavit ergo Moses bis 40 dies, videlicet semel ante primam, et secundo ante secundam tabularum legis conscriptionem et acceptionem: de qua jejunii dispositione et virtute, vide S. Maximum, hom. 3 *De jejuniis Quadragesima*; S. Hieronymum, lib. II *Contra Jovin.*; Chrysostomum, serm. 4 *De jejuniis*; Cyprianum, tract. *De jejuniis et tentationibus Christi*, et præ omnibus S. Basilium, serm. 1

Chrono-
logia 40
dierum
quibus
secundo
Moses
fuit in
Sina.

De jejuniis, et ex eo S. Ambrosium, lib. De Elia et jejuniis. Audi pauca e multis.

« Jejunium, ait S. Hieronymus ad Demetriadem, non solum perfecta est virtus, sed et ceterarum virtutum fundamentum est, et sanctificatio, et pudicitia atque prudentia, sine qua nemo videbit Deum. » S. Ambrosius, serm. De Quadrag. : « Fames, ait, amica est virginitati, inimica lascivie; saturitas vero prodigit castitatem, nutrit illecebram. » Et rursus : « Ille, ait, quadragesimam facit, qui jejunando et vigilando ascendit ad pascha. Nam sicut rei quo anno jejunare iramium est, ita in Quadragesima non jejunare peccatum est. Illa enim voluntaria sunt jejunia, ista necessaria : illa de arbitrio veniunt, ista de lege : ad illa invitamur, ad ista compellimur. » Nota præceptum jejunii Quadragesimæ tempore S. Ambrosii. S. Chrysostomus, in cap. vi Matth. : « Sicut, ait, nec miles sine armis est aliquid, nec arma sine milite : ita nec oratio sine jejunio, nec jejunium sine oratione. » S. Basilus : « Jejunium, ait, est similitudo hominum cum angelis. » Rursus Chrysostomus : « Jejunium est alimentum anime. » S. Augustinus, ait, « Jejunium, ait, purgat mentem, sublevat sensum, carnem spiritui subjicit, cor facit contritum et humiliatum, concupiscentie nebulas dispergit, libidinum ardore extinguit, castitatis lumen accendit. » S. Athanasius, tract. De Virg. : « Vide, ait, quid faciat jejunium : morbos sanat, distillationes exsiccet, demones fugat, malas cogitationes expellit, mentem reddit nitidiorum, cor purgatum, et corpus salubrius. » S. Ambrosius, De Elia et jejuniis : « Jejunium, ait, est mors culpe, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum castitatis : hoc gradu tanquam curru Elias ascendit. » Petrus Ravennas, serm. De jejuniis : « Jejunium, ait, scimus esse Dei arcem, Christi castrum, murum Spiritus Sancti, vexillum fidei, castitatis signum, sanctitatis trophæum. » S. Gregorius : « Quoniam, ait, paradisi gaudium per cibum cecidimus, quantum possumus, per abstinentiam resurgamus. » Exemplum et præmia jejunantium attuli Gen. ix, 21, et hic cap. xxiv, vers. 18.

ET SCRIPSIT IN TABULIS VERBA FOEDERIS DECIM. — Puta decem precepta Decalogi in tabulis lapideis scripsit, non Moses, uti voluit S. Cyprianus tract. De Spiritu, S. Augustinus, Quæst. CXVI, sed Deus. Nam licet de Mose proximus præcesserit sermo, hic tamen de Deo est, quod licet Latinis novum videatur, tamen Hebræis non est, qui sepe vel intelligunt verbi suppositum, vel remotius aliquid asciscunt, maxime si id notum sit, aut alias nominatum. Sic hic ex eo quod vers. 1, dixit Dominus se scripturum in tabulis hæc legem, manifestum relinquitur, id quod hic dicitur scriptum ergo, de Domino, non de Mose accipiendum esse. Deinde id ita esse omnino patet Deut. x, vers. 1, 2, 3, 4, ubi eadem hæc historia repetitur, diciturque Dominus scripsisse legem, non Moses.

29. CUMQUE DESCENDERET MOYSES DE MONTE SINAI, Vers. 29. TENEBAIT DUAS TABULAS, ET IGNORABAT QUOD CORNUA ESSET FACIES SUA EX CONSORTIO SERMONIS DOMINI. — Nota primo, Deus Mosei et Hebræis tabulas legis daturus, et cum Mose hac de re in Sina colloquens, quasi sol radiantissimus Mosei suam gloriam, id est radios sue lucis afflavit adeo fulgidus, ut Hebræi in faciem Mosei, quasi in alterum solem inveni non possent, sed ab eo facies suas avertere cogebantur. Hic Moses, ut cum eis loqui posset, velo faciem et gloriam suam velabat; inde ait : « Ignorabat quod cornuta esset facies sua. »

Ubi nota secundo : Bene Interpres noster vertit, cornuta; verbum enim קרן karan significat proprie cornutum esse, non vero radiare, ut quidam confingunt : sicuti nomen קרן karan significat tantum cornu, idque pene in omnibus linguis.

Nota tertio : Cornutum hic metaphorice accipitur : non enim cornua habebat in fronte Moses, uti ei affingunt pictores; sed ita lucida erat facies ejus, ut radios luminis vibraret, ejusque quasi cornua emitteret (1). Unde Chaldeus non verba, sed sensum reddens ait : Ignorabat Moses quod multiplicatus esset splendor gloria vultus sui; et Septuaginta : ελα φησιν εν δειξασα η δειξω τοσ γρηγορα, vel, ut alii legunt, ηρωτες τοσ προσηγορα αυτου, id est, non sciebat Moses quod glorificatus fuerat aspectus coloris, vel cutis faciei suæ. Septuaginta sequitur S. Paulus, II Cor. iii, 7, qui hæc cornua vocat « gloriam vultus Mosei. » Ex iisdem Septuaginta in officio Ecclesiastico transfigurationis Christi canitur « glorificata est facies Mosei. » Unde conjicias præscam editionem S. Scripturæ, qua sua fuit Ecclesia ante S. Hieronymum, fuisse Septuaginta Interpretum. Porro hi radii Mosei vocantur cornua, quia ita perstringebant et siderabant oculos Hebræorum, ut quasi cornibus ferri et transfigi viderentur. Adeo enim eis percellabantur, ut præ terrore retrocederent, et radiis hæc quasi repercuti, vim eorum non sustinentes, diffugerent. Idque hoc fine, ut Mosen legislatorem legemque ei a Deo datam revererentur et formidarent, nec eam amplius transgredi auderent. Cornua enim sunt symbolum, primo, principatus et regni, juxta illud Psalm. cxxxii, 17 : « Illic producam cornu (id est robur et regnum) David. » Et de Josephi posteris, puta regibus nasciturus ex Ephraim, ejus filio, ait Moses Deut. xxxii, 17 : « Cornua rhinocerotis cornua illius, in illis ventilabit gentes. » Hæc ergo cornua Deus Mosen in duem et legislatorem auctoravit, et quasi principatus insignibus decoravit,

Flammae cornuta liberantem lumina vultu, Gestantemque sacris jura superna libris.

Hinc et cornua hæc fuerunt non ossis, sed lucis; quia lex, quam ex Deo quasi legislator daturus

(1) Nomen קרן ob similitudinem ad radios transferri, docet locus Habac. iii, 4. Arabes quoque solis exorientis radios cornu dorcasitis vocant.

Moses ex colloquio Domini accepit cornua, id est radios lucis.

erat, est lux, eaque celestis et divina, Prov. cap. vi, vers. 23.

Secundo, cornua Mosei significarunt legem ejus minacem fore et terribilem, quasi Moses cornutus, cornibus suis impetiturus esset eos, qui legem violarent, infligendo eis penam mortis. Lex enim vetus fuit rigoris et terroris : sicut nova e contrario est gratiæ et amoris.

EX CONSORTIO SERMONIS DOMINI. — Hinc patet hæc lucis cornua, id est hos radios afflatos esse Mosei ex consortio Dei, maxime quando transivit gloria Dei ante foramen petrae, et inelamavit : « Dominator Domine, » hoc cap. vers. 6. Petierat enim Moses videre faciem Domini, secum loquentis per nubem; sed respondet Deus : « Posteriora mea (id est dorsum meum in corpore per angelum assumpto) videbis; faciem autem meam (ut pote nimis radiantem) videre non poteris. » Posuit ergo Deus, vel potius angelus Dei vices gerens, in fronte in spelunca, eamque nube textit, sicque coram Mose transivit in corpore glorioso et lucidissimo a se assumpto; et cum jam transisset, amovit nubem, ut Moses Domini, vel potius angeli tergum (in quo lux erat temperatur quam in facie) conspiceret; tunc ergo tergum Domini mirifice radians, Mosen intuente ita perstrinxit, ut quasi cornua luminis ei affliverit.

Cur Mosei cornua afflavit Deus?

Primo causa. Secundo.

Tertio. Quarto.

Cornua lucis sunt non ossis.

Nam inde vel maxime radiasse faciem Mosei patet, quod prima vice, quando totidem diebus collectus cum Domino accepit primas tabulas, Exodi cap. xxxii, 15, nihil de ejusmodi radiis legamus; similiter nec in secundo hoc colloquio proxime ante illam Dei visionem, cum Moses descenderet de monte tabulas ad Deum allaturus vers. 3 et 4, quod contigit die 39 mansionis secundæ in Sina, nihil tale narretur. Verisimile est ergo in splendidissima et eminentissima illa jam dicta visione, Mosen eos contraxisse, eique afflatos fuisse, scilicet ultimo et 40 die quo cum Deo fuit in Sina, quoque ab eo secundas legis tabulas accepit, idque primo, ut amorem suum erga Mosen declararet Deus, amoremque amoris rependeret. Secundo, ut legem Israelitis promulgandam, certissimo hoc characterem divinam, et a Deo manantem ostenderet, terroremque incurreret, ne eam deinceps violare auderent; hæc causam assignat Apostolus II Cor. cap. iii, 7. Tertio, ut auctoritatem Mosei apud populum conciliaret. Quarto, ut vim et fructum orationis ostenderet.

Quamdiu duravit hic vultus ejus splendor, Scriptura non exprimit. Abulensis iisdem rationibus ym dieticis putat ad mortem Mosei perducrasse, ideoque Mosen post primum cum populo colloquium, deinceps usque ad mortem velasse faciem suam cum populo alloqueretur. Sic etiam sentit Ambrosius in Psalm. cxviii, qui et allegoricam prosequitur causam : Moses, ait, id est lex vetus, semper habuit velamen; Jesus, seu Josue, ejus successor, nullum habuit : Christus enim absulit omne legis velamen, ut ait Apostolus, II Cor.

cap. iii, vers. 14. Hanc sententiam innuit quoque illustrissimus Bellarminus, lib. II De Reliq. Sanct. cap. iv.

Moraliter nota : Deus est lux immensa et increata, fons omnium lucis et luminis; hinc lux nobilissima et celestis est qualitas, qua Deus, cum apparuit, suam majestatem representavit. « Lumen, ait S. Dionysius, De Divin. Nomin., ex ipso bono est, et bonitatis imago. Ideo ipsum bonum luminis cognomento laudatur, tanquam imagine quadam exemplar expressum. » Hinc qui cum Deo versantur, et orantes cum eo sepe colloquuntur, instar Mosei radii Dei afflantur, sicutque lucidi in anima, et subinde in facie et corpore. Ita Christus in oratione transfiguratus est, et resplendit facies ejus sicut sol, ita ut suis radiis collustraret non tantum Eliam et Mosen, sed et Petrum, Jacobum et Joannem. Petrus enim hoc splendore et gaudio exultans, et quasi ebrius clamabat : « Domine, bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula : tibi unum, Mosei unum, et Elie unum. » Ita S. Antonii in oratione pernoctantis facies assidue splendebat, ut ex sola vultus luce et lætitia, inter tot millia monachorum agnosceretur Antonius : videbatur enim esse quasi quidam sol inter stellas. Ita S. Francisus oratione ferventi sublatum in aera, radiabat et fervebat, adeoque ex se flammam et ignem vibrare videbatur. Ita S. P. N. Ignatius a S. Philippo Nerio, et aliis sæpe visus est vultu supra humum augusto et fulgido. Ita radiabat facies augusta B. Virginis ex assidua conversatione cum Deo, et Verbo incarnato, ut dea quædam esse videretur, teste S. Dionysio. Porro hi lucis radii habebant speciem cornuum, ut significarent, per orationem Sanctos lucem divinam, non tantum collustrari, sed et fieri cornutos, id est constantes, fortes, robustos, invictos ad toleranda omnia dura, eque ac ad aggrediendum ardua quælibet. Ita per orationem roborata fuit S. Anna mater Samuëlis, de qua dicitur I Reg. i, 18 : « Vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati, » q. d. Eodem sibi semper constanti vultu deinceps excipit tam laudes Heleane, quam sanas Phenemæ; tam dura, quam dulcia; tam adversa, quam prospera.

30. VIDENTES AUTEM AARON ET FILII ISRAEL CORNUA. — TAM MOYSEI FACIEM, TUMBERENT PROPE ACCEDERE, — quia scilicet non valebant figere aciem oculorum, in vultum ejus ita fulgidum, sive in jubar hoc faciei ejus, et quia reverebantur Mosen, quasi divinum jam hæc ra. is effectum : latebant vero hi radii ipsum Mosen, quia ipse absorptus erat visionem et colloquio Dei, nec poterat intueri vultum suum nisi in speculo, quod si intulit fuisset, vidisset utique et hos sui vultus radios.

31 et 32. ET POSTQUAM LOCUTUS EST AD EOS (puta Vers. 31 Moses ad Aaron et principes populi), VENERUNT AD EUM ETIAM OMNES FILII ISRAEL, — jam ex timore confirmati, cum vidissent Aaronem et principes cum Mose colloqui.

Morale, oratio facit lucidius.

Vers. 30.

Vers. 31.

Vers. 33. 33. IMPLETISQUE SERMONIBUS, POSUIT VELAMEN SUPER FACIEM SUAM. — Ex hoc loco colligitur, quod Moses præcepta Dei populo promulgavit, primo colloquio aperta facie et radiante, ob majestatem, reverentiam et testimonium legis; sed post primam illam promulgationem, deinceps quando loquebatur cum populo, velabat faciem, ut colloquii liberioris daretur copia: quando vero tabernaculum adibat, de quo cap. xxxii, vers. 8, collocaturus cum Domino, velum auferabat (1).

(1) Insuper Apostolus, II Cor. iii, minime dicit, Moyses, donec loqueretur cum Israelitis, vultum velasse, sed in universum faciei suæ velamen impositum habuisse, quod, uti e nostro loco liquet, non removit nisi tum, cum vel tabernaculum ingrederetur, cum Deo collocaturus, vel quæ ab eo mandata accepisset ad populum referret.

Allegoricam hujus velationis causam dat Apostolus, II Corinth. cap. iii, vers. 14, 13, 16. Judæis enim vetus Testamentum est velamine obductum, ut non videant interaam ejus lucem novi Testamenti et Christum, eo contenta et representata: hoc velamen nobis in lege nova Christus abstulit, et auferet in fine sæculi a Judæis, ad fidem Christi convertendis.

Tropologie S. Gregorius, part. III Pastor. cap. v: Tropologia prædicator, inquit, auditori se attemperet necesse est; alta enim quæque debent multis audientibus contegi, et vix paucis aperiri.

Vers. 35. Hujus commatæ posterior pars ex hebr. ita verti potest: Tunc, cum loqui desisset, rediebat velamen super faciem suam, donec ingrederetur tabernaculum ad loquendum cum eo, Jova scilicet.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Refert Moses ad populum mandata Dei de sabbato, primitiis, et maxime de oblatione et fabricatione tabernaculi. Hinc, vers. 20, Israelitæ liberaliter offerunt omnem materiam tabernaculo necessariam. Denique, vers. 30, designantur artifices tabernaculi Beseleel et Ooliab.

1. Igitur congregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos: Hæc sunt quæ jussit Dominus fieri. 2. Sex diebus facietis opus; septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum, et requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidetur. 3. Non succendetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem sabbati. 4. Et ait Moses ad omnem catervam filiorum Israel: Iste est sermo quem præcepit Dominus, dicens: 5. Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius et prono animo offerat eas Domino: aurum et argentum et æs, 6. hyacinthum et purpuram coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum, 7. pellesque arietum rubricatas, et ianthinas, ligna setim, 8. et oleum ad luminaria concinnanda, et ut conficiatur unguentum, et thymiama suavissimum, 9. lapides onychinos, et gemmas ad ornatum superhumeralis et rationalis. 10. Quisquis vestrum sapiens est, veniat, et faciat quod Dominus imperavit: 11. tabernaculum scilicet, et tectum ejus, atque operimentum, annulos, et tabulata cum vectibus, paxillos et bases: 12. arcam et vectes, propitiatorium et velum, quod ante illud oppanditur: 13. mesam cum vectibus et vasis, et propositionis panibus: 14. candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius et lucernas, et oleum ad nutrimenta ignium: 15. altare thymiamatis, et vectes, et oleum unctionis et thymiama ex aromatibus: 16. altare holocausti, et craticulam ejus æneam cum vectibus et vasis suis, labrum et basim ejus: 17. cortinas atrii cum columnis et basibus, tentorium in foribus vestibuli: 18. paxillos tabernaculi et atrii cum funiculis suis: 19. vestimenta, quorum usus est in ministerio sanctuarii, vestes Aaron pontificis ac filiorum ejus, ut sacerdotio fungantur mihi. 20. Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, 21. obtulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonii. Quidquid ad cultum et ad vestes sanctas necessarium erat, 22. viri cum mulieribus præbuerunt armillas et inaures, annulos et dextralia: omne vas aureum in donaria Domini separatum est. 23. Si quis habebat hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, byssum et pilos caprarum, pelles arietum

rubricatas, et ianthinas, 24. argenti ærisque metalla, obtulerunt Domino, lignaque setim in varios usus. 25. Sed et mulieres doctæ, quæ neverant, dederunt hyacinthum, purpuram, et vermiculum, ac byssum, 26. et pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. 27. Principes vero obtulerunt lapides onychinos, et gemmas ad superhumeralis et rationale, 28. aromataque et oleum ad luminaria concinnanda, et ad præparandum unguentum, ac thymiama odoris suavissimi componendum. 29. Omnes viri et mulieres mente devota obtulerunt donaria, ut fierent opera quæ jusserat Dominus per manum Moysi. Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt. 30. Dixitque Moyses ad filios Israel: Ecce, vocavit Dominus ex nomine Beseleel filium Uri, filii Hur de tribu Juda. 31. Implevitque eum spiritu Dei, sapientia et intelligentia, et scientia et omni doctrina, 32. ad excogitandum, et faciendum opus in auro et argento et ære, 33. sculpendisque lapidibus, et opere carpentario, quidquid fabre adinveniri potest, 34. dedit in corde ejus: Ooliab quoque filium Achisamech de tribu Dan: 35. ambos erudit sapientia, ut faciant opera abietarii, polymitarii, ac plumarii, de hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto, et bysso, et textant omnia, ac nova quæque reperiant.

Vers. 2. 2. SEPTIMUS DIES ERIT VOBIS SANCTUS, SABBATUM, ET REQUIES DOMINI. — Disce hic quanta fuerit sabbati cura et religio, quam toties hic inculcat Deus, quantaque Dominicæ et festorum religio debeat esse Christianis.

QUI FECERIT OPUS IN EO, OCCIDETUR. — Hebraice, חַיִּי תוּמַת, id est morietur, scilicet per sententiam judicis, vel per Deum, qui occullo vel casuali modo illi mortem asciscet.

Vers. 3. 3. NON SUCCENDETIS IGNEM IN OMNIBUS HABITACULIS VESTRIS PER DIEM SABBATI. — « Non in omnibus, » id est nullis. Tanta religio et quies erat sabbati, ut eo ne vel ignem struere et accendere liceret: intellige ad coquendum cibos; nam in paschate et aliis festis licebat cibos coquere, ideoque ignem accendere, ut patet cap. xii, vers. 16; hoc autem non licebat in sabbato. Ita Abulensis, Cajetanus et R. Abraham Ben Esra, contra quem alii Rabbini librum scripserunt, quem vocarunt Sabbatum, eo quod sabbati contra eum loquentis, eumque quasi hæreticum damnantis personam inducant. Consent enim Rabbini, sabbato non licuisse accendere ignem ulla de causa, etiam frigris, ad se calefaciendum. Sed hi nimis religiosi vel superstitioni videntur. Unde addunt ipsi, non solum non esse struendum ignem die sabbati, sed neque ex lapide aut metallo eliciendum, neque fovendam lampadem, nisi forte propter infirmum; et ut nunquam nugari desinant, interpretantur, si propter vim frigris ignis accendi debeat, non esse folle, sed arundine sufflandum. Vide hic quam lex velus servorum fuerit dura et rigida, lex vero nova filiorum sit blanda et facilis (1).

(1) Rosenmullerus: « Que lex, ut alie a Mose tradite, Palestinae tantum nec omnibus regionibus est apta. Scilicet in regionibus calidioribus cena ordinarium epulum esse solet. Judæi igitur, qui diem a vespera ad vesperam numerabant, die hebdomadis sexto paulo ante sabbati initium cibos parare adeoque cena frui, statimque post

3. SEPARATE APUD VOS PRIMITIAS DOMINO. — « Primitias, » id est primam vestram oblationem (nullam enim publicam et communem hæcenus fecistis), et prima vestra dona, quæ Domino oblati estis pro fabrica tabernaculi. Horum donorum omnium tropologiam pete a S. Gregorio, lib. XXX Moralium cap. x, et Origene, homilia 13. Vide dicta cap. xxx.

Nota: Deus hic ab oblatione sua, et ab obsequio tabernaculi neminem, quantumvis pauperem vel miserum, excludit. Qui enim non poterat aurum, argentum, poterat saltem pelles, vel pilos caprarum offerre: qui nec hoc, poterat saltem eos nere, afferre et referre, alisque modis artificibus et fabris tabernaculi subservire. Pulchre B. Egidius, socius S. Francisci: « Si gratiam, ait, in precibus sentis, ora ut augeatur: si non sentis, ne cesses idcirco a precibus; gratos enim habuit Deus etiam caprarum pilos, qui ei justa præceptum legis offerebantur. »

8. ET UT CONFICIATUR. — Subaudi: offerat quilibet materiam capite xxv præscriptam, puta aromata, ut hic dicitur in Hebræo, et Noster exprimit vers. 28; ad conficiendum unguentum consecrationis sacerdotum, et ad thymiama componendum; nam thymiama non fiebat ex oleo, sed ex stacte, onycha, galbano et thura. Erat ergo oleo vni pro lucernis: erat et oleum in unguento consecrationis sacerdotum et tabernaculi. Hoc enim unguentum fiebat ex myrrha, cinnamomo, calamo, casia et oleo olivarum. Vide Exodi xxx, 23 et seq.

10. QUISQUIS SAPIENS EST, — quisquis peritus et industrius artifex.

10 et 11. ET FACIAT QUOD DOMINUS IMPERAVIT, TABERNACULUM SCILICET, ET TECTUM EJUS, ATQUE OPERIMENTUM. — « Tabernaculum » vocat ipsum

sabbati finem novam cenam instruere poterant igne accenso. »

Sanctuarium cortinis decem, factis ex bysso, purpura, cocco et hyacintho, obvelatum et obtectum, quod hebraice dicitur *מסכת* *massan*. « Tectum » vero, quod hebraice dicitur *אהל* *ohel*, vocat secundum velum, sive sagum cilicinum, quod factum erat ex pilis caprinis. Denique « operimentum, » quod hebraice dicitur *מכסה* *michsa*, vocat tertium velum ex pellibus arietum rubricatis, et quartum ex pellibus ianthinis. Ita Cajetanus et Lipomanus.

Vers. 11. 11. TABULATA, — tabulas connexas instar tabulati, idque a triplici latere tabernaculi; in longum enim erat tabulatum, sive connexio tabularum ad triginta cubitos, in latum vero erat tabulatum ad decem cubitos.

PAXILLOS. — Hebraice *columnas*, quæ hic a Nostro vel paxilli vocantur, quia parvæ erant, et acuminatas habebant bases instar paxillorum, ut possent terre infigi; vel certe eas sub paxillis comprehendit: columnis enim affixi erant paxilli, et ex paxillis vela suspendebantur.

Vers. 17. 17. TENTORIUM, — id est velum (1).

Vers. 25. 25. SED ET MULIERES DOCTÆ, QUÆ NEVERANT, DERUNT. — « Doctæ, » id est, nendi perite et sa-

(1) Vers. 22. Pro *armillas* hebr. est *מית*, quæ vox aliis designat annulum, quom ornatus causa Arabes aliique Asiatici, feminae præcipue, ex naribus perforatis pendentes gestare soleant. De quo more vid. not. ad Gen. xiv. 22. *מית*, quod Vulgatus interpres vertit *dextralia*, videtur Rosenmullero fuisse genus ornamentum muliebris, habens continuos globulos: quale ornamentum Romani vocabant *bullas*, et Virgilius *baccatum monile*.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Plus offerunt Hebræi quam opus sit ad tabernaculum: unde vetat Moses plura offerri. Secundo, vers. 8, fabricatur tabernaculum, puta decem cortina polymita, saga cilicina, operimenta ex pellibus; et vers. 29, tabula; vers. 31, vectes; vers. 35, vela ante Sanctum sanctorum et ante Sanctum.

1. Fecit ergo Beseleel, et Ooliab, et omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam et intellectum, ut scirent fabre operari quæ in usus Sanctuarii necessaria sunt, et quæ præcepit Dominus. 2. Cumque vocasset eos Moyses, et omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, et qui sponte sua obtulerant se ad faciendam opus. 3. tradidit eis universa donaria filiorum Israel. Qui cum instarent operi; quotidie mane vota populus offerrebat. 4. Unde artifices venire compulsi, 5. dixerunt Moysi: Plus offert populus quam necessarium est. 6. Jussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir nec mulier quidquam offerat ultra in opere Sanctuarii. Sicque cessatum est a muneribus offerendis, 7. eo quæ oblatæ sufficerent et superabundarent. 8. Feceruntque omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem, de bysso retorta, et hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, opere vario et arte polymita: 9. quarum una habebat in longitudine viginti octo cubitos, et in latitudine quatuor. Una mensura erat omnium cortinarum.

pientes artifices, puta netrices et textrices; hæc enim est doctrina et sapientia mulierum.

HYACINTIUM, — natum seu flatum hyacinthi, Vers. 29, puta lanæ violaceæ. Sic et purpuram, vermiculo Vers. 24, et byssum intellige, non lanam, vel linum, sed netum, sive stamen talis lanæ vel lini.

29. VOLUNTARIA, — ultronea et spontanea dona.

34. DEDIT IN CORDE EJUS. — Hoc est, docuit eum, vel « dedit in corde ejus, » intellige scientiam, aut potius artem et cognitionem, ac praxin artificialem fabricandi, suendi, texendi, etc. Hebraice est, et ad docendum dedit in corde ejus, id est tam perfecte docuit eum, ut et alios posset docere. Alii vertunt, *facilem et propensum eum fecit ad docendum alios*. Contra ac faciunt plerique insignes artifices, qui suas artes et praxes ægerime aliis communicant, easque secum intermori sinunt, itaque et se merito ac gloria, et rempublicam suis commodis et ornamentis privant.

OOLIAB COCQUE. — Intellige quod de Beseleel socio ejus dixit, videlicet, vocavit et implevit sapientia.

35. UT FACIANT OPERA ABIETARII. — Hebraice, ut Vers. 25, *faciant opera fabri*, scilicet lignarii, ut superius dixi.

POLYMITARIUM AC PLUMARIUM. — Hic distinguit hæc duo; quæ superius indifferenter usurpavit, ut scilicet phrygium vel plumarium sit, qui æu vario pingit: polymitarius, vel, ut hebraice est, *cogitans cogitationes*, sit, qui textura ingeniosa variis intexit et efformat, ut fit in tapetibus. Ita Abulensis et Lipomanus.

10. Conjunxitque cortinas quinque, alteram alteri, et alias quinque sibi invicem copulavit. 11. Fecit et ansas hyacinthinas in ora cortinæ unius ex utroque latere, et in ora cortinæ alterius similiter, 12. ut contra se invicem venirent ansæ, et mutuo jungerentur. 13. Unde et quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum ansas, et fieret unum tabernaculum. 14. Fecit et saga undecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi: 15. unum sagum in longitudine habebat cubitos triginta, et in latitudine cubitos quatuor; unius mensuræ erant omnia saga: 16. quorum quinque junxit seorsum et sex alia separatim. 17. Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi unius, et quinquaginta in ora sagi alterius, ut sibi invicem jungerentur; 18. et fibulas aeneas quinquaginta, quibus neceretur tectum, ut unum pallium ex omnibus sagis fieret. 19. Fecit et opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis, aliudque desuper velamentum de pellibus ianthinis. 20. Fecit et tabulas tabernaculi de lignis setim stantes. 21. Decem cubitorum erat longitudo tabulæ unius, et unum ac semis cubitum latitudo retinebat. 22. Binæ incastraturæ erant per singulas tabulas, ut altera alteri jungeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis, 23. et quibus viginti ad plagam meridianam erant contra Austrum, 24. cum quadraginta basibus argenteis. Duæ bases sub una tabula ponebantur ex utraque parte angulorum ubi incastraturæ laterum in angulis terminantur. 25. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ respicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas, 26. cum quadraginta basibus argenteis, duas bases per singulas tabulas. 27. Contra Occidentem vero, id est, ad eam partem tabernaculi, quæ mare respicit, fecit sex tabulas, 28. et duas alias per singulos angulos tabernaculi retro: 29. quæ junctæ erant a deorsum usque sursum, et in unam compagine pariter ferebantur. Ita fecit ex utraque parte per angulos: 30. ut octo essent simul tabulæ, et haberent bases argenteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis. 31. Fecit et vectes de lignis setim, quinque ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi, 32. et quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas; et extra hos, quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. 33. Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo usque ad angulum perveniret. 34. Ipsa autem tabulata deauravit, fuis basibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci possent: quos et ipsos lamina aureis operuit. 35. Fecit et velum de hyacintho, et purpura, vermiculo, ac bysso retorta, opere polymitario, varium atque distinctum; 36. et quatuor columnas de lignis setim, quas cum capitibus deauravit, fuis basibus earum argenteis. 37. Fecit et tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssoque retorta, opere plumarii; 38. et columnas quinque cum capitibus suis, quas operuit auro, basesque earum fudit aeneas.

Vers. 3. 3. VOTA (voluntaria munerera) POPULUS OFFEREBAT. — Ita Chaldaeus.

Vers. 9. 9. JUSSIT ERGO MOYSES PRÆCONIS VOCE CANTARI. — Hebraice, *transire fecit Moyses vocem per castra*, id est præconis tuba et voce edixit.

Vers. 11. 14. AD OPERIENDUM TECTUM TABERNACULI, — id est, ad fabricam tecti, sive ad integrandum tectum, quod operiret et tegeret tabernaculum: nam, ut dixi capite xxxv, versu 11, *miscan*, id est tabernaculum, præcise vocatur hic infimum tabernaculi, puta cortinarum polymitarum, velum; secundum vero et pilis caprinis, quod primum polymitum operiebat, vocatur tectum, hebraice *ohel*, sicut tertium vocatur *michsa*, quod erat operimentum et pellibus.

Est hic Hebraica repetitio minuta et particularis omnium quæ Dominus jussit fieri, cap. xxv, xxvi, xxvii, xxviii, xxx, ut ea hic facta et perfecta esse doceat. Similis repetitio usitata est apud Orientales aliosque populos, ut videre est apud Moscovitas, qui quoties Ducem vel Principem alloquuntur, toties seriatim longo ordine omnes ejus titulos iterant et repetunt.

Nota: Noster Interpres in hac repetitione non reddit verbum verbo, sed sensum, repetitionemque Hebraeam breviter complectitur, quædam etiam per explicationem et supradictis accessit; hoc enim permittitur libertati, ingenio et dispositioni interpretis.

18. QUIBUS NACERETUR TECTUM. — « Tectum, » Vers. 16.

id est secundum velum, sive sagum efflicium te-
gens tabernaculum, uti dixi vers. 14.

VER. 23. 33. FECIT QUOQUE VECTEM ALIUM. — Hujus vectis
nullam mentionem fecit Interpres noster capite
XXVI, vers. 28. Septuaginta tamen et alii ejus men-
tionem ibi fecerunt; nam in Hebræo eadem pene
sunt verba ibi, quæ hic, nisi quod ordo verbo-
rum nonnihil sit immutatus, et hic addatur articulus
אֶת, quasi certum alium designans vectem.

Est ergo hic alius a precedentibus vectis, qui
transibat per ipsas tabulas, scilicet earum crassi-
tatem interius penetrando; erant enim hæ tabule
crassiores: unde Septuaginta eas vocant colum-
nas. Ita Lyranus, Hugo, Abulensis, Carthusianus.
Reliqui enim vectes non interius, sed exterius
dorsum tantum tabularum transibant, per annu-
los ad hoc dorso tabularum affixos. Fuit autem
hic vectis, ut recte advertit Abulensis, a latere
Occidentali tabernaculi, quod tegebat Sanctum
sanctorum: illud enim latus solum habebat an-
gulos; positus ergo est hic vectis, ut omnia la-
tera tabernaculi firmiter simul astringeret sibi.
Hujus vectis meminit et Josephus, lib. III, cap. v,
ubi enumeratis tabernaculi vectibus, ait præ-
terea post tergum unum fuisse ordinem vec-
tium, puta qui per omnes tabulas iret, quo per

lacinias utriusque parietis latera confinebantur.

34. IPSA AUTEM TABULATA (id est tabulas, quæ
connexæ erant instar tabularum) DEURAVIT.

36. QUAS CUM CAPITIBUS DEURAVIT, — Ita ut co-
lumnæ tantum obducerentur auro, sive laminis
aureis, capita vero essent aurea, uti Deus jussa-
rat Mosi, cap. XXVI, vers. 32.

37. FECIT ET TENTORIUM. — «Tentorium» ait et
in seq. idem est quod velum.

38. QUAS OPERUIT AURO. — Intellige similiter ex
eodem cap. XXVI, vers. 37, ita ut columnæ tege-
rentur aureis laminis, capita vero essent aurea,
nimirum ut clavi vel capita columnarum essent
ex auro, columnæ vero tegerentur celaturis, sive
circulis aureis in gyrum euntibus, sicuti colum-
næ atrii argenteis ejusmodi gyris circumdaban-
tur. Patet ex Hebræo; atque sic justa erat om-
nium proportio, cum scilicet columnæ atrii argen-
teis spiris ornarentur, tabernaculi aureis; Sancti
sanctorum vero (utpote duæ intime et vicinissi-
mæ erant oraculo) aureis, non spiris, sed lami-
nis tegeantur.

Regia Biblia in fine habet hæc ultima capitis
verba: «Quas et operuit auro.» Verum hoc re-
dundat; neque enim bases columnarum aeneæ
deauratæ fuerunt: reliqua vide cap. XXVI.

CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Fabricatur arca, propitiatorium, Cherubim. Secundo, vers. 10, mensa; et vers. 17, candelabrum; et vers. 25, altare thymiamatis, ac pro eo thymiama componitur.

1. Fecit autem Beseleel et arcam de lignis setim, habentem duos semis cubitos in longi-
tudine, et cubitum ac semissem in latitudine; altitudo quoque unius cubiti fuit et dimidii,
vestivitque eam auro purissimo intus ac foris. 2. Et fecit illi coronam auream per gyrum,
3. conflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos ejus: duos annulos in latere uno, et
duos in altero. 4. Vectes quoque fecit de lignis setim, quos vestivit auro. 5. et quos misit in
annulos, qui erant in lateribus arcae ad portandum eam. 6. Fecit et propitiatorium, id est,
oraculum, de auro mundissimo, duorum cubitorum et dimidii in longitudine, et cubiti ac
semis in latitudine; 7. duos etiam Cherubim ex auro ductili, quos posuit ex utraque parte
propitiatorii: 8. Cherub unum in summitate unius partis, et Cherub alterum in summi-
tate partis alterius: duos Cherubim in singulis summitatibus propitiatorii, 9. extendentes
alas, et tegentes propitiatorium, seque mutuo et illud respicientes. 10. Fecit et mensam
de lignis setim in longitudine duorum cubitorum, et in latitudine unius cubiti, quæ habe-
bat in altitudine cubitum ac semissem; 11. circumdeditque eam auro mundissimo, et fecit
illi labium aureum per gyrum, 12. ipsique labio coronam auream interrasilem quatuor
digitorum, et super eandem, alteram coronam auream. 13. Fudit et quatuor circulos
aureos, quos posuit in quatuor angulis per singulos pedes mensæ 14. contra coronam;
misitque in eos vectes, ut possit mensa portari. 15. Ipsos quoque vectes fecit de lignis setim,
et circumdedit eos auro; 16. et vasa ad diversos usus mensæ, acetabula, phialas, et cya-

thos, et thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina. 17. Fecit et candelabrum
ductile de auro mundissimo. De cujus vecte calami, scyphi, sphaerulæque ac lilia
procedebant: 18. sex in utroque latere, tres calami ex parte una, et tres ex altera: 19. tres
scyphi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulæque simul et lilia: et tres
scyphi instar nucis in calamo altero, sphaerulæque simul et lilia. Æquum erat opus sex
calamorum, qui procedebant de stipite candelabri. 20. In ipso autem vecte erant quatuor
scyphi in nucis modum, sphaerulæque per singulos simul et lilia; 21. et sphaerulæ sub
duobus calamis per loca tria, qui simul sex fiunt calami procedentes de vecte uno. 22. Et
sphaerulæ igitur, et calami ex ipso erant, universa ductilia ex auro purissimo. 23. Fecit et
lucernas septem cum emunctoriis suis, et vasa ubi ea quæ emuncta sunt extinguantur, de
auro mundissimo. 24. Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vasis suis.
25. Fecit et altare thymiamatis de lignis setim, per quadrum singulos habens cubitos, et in
altitudine duos: e cujus angulis procedebant cornua. 26. Vestivitque illud auro purissimo,
cum craticula ac parietibus et cornibus. 27. Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, et
duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et possit al-
tare portari. 28. Ipsos autem vectes fecit de lignis setim, et operuit laminis aureis. 29. Com-
posuit et oleum ad sanctificationis unguentum, et thymiama de aromatibus mundissimis,
opere pigmentarii.

7. DUOS ETIAM CHERUBIM. — Hinc patet duos tan-
tum fuisse Cherubim juxta arcam, non quatuor,
videlicet unum ab uno latere, alium ab alio;
unde et Salomon in suo templo duos tantum fe-
cisse legitur, III Reg. vi, 23. Quod ergo hic dicitur,
duos Cherubim in singulis summitatibus, id
est extremitatibus (hoc enim significat Hebræum
כַּרְיֹת katse) propitiatorii esse positos, intellige ex

eo quod præcessit, in singulis unum, non duos
fuisse positos. Id patet ex Hebræis quæ habent,
ex propitiatorio fecit Cherubim a duobus ejus lateri-
bus. Ita Abulensis.

17. VECTES, — hastili, seu scapo candelabri.
19. ÆQUUM ERAT OPUS SEX CALAMORUM, — scilicet ca-
lamis, vel brachiis candelabri omnibus in eandem
altitudinem surgentibus: reliqua vide cap. XXV et XXX.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Fabricatur altare holocausti; et vers. 8, labrum aeneum ex speculis mulierum; et vers. 9, atrium cum suis columnis et velis; denique, vers. 24, numerantur talenta auri et argenti et aris, in fabricam tabernaculi oblata et insumpta.

1. Fecit et altare holocausti de lignis setim, quinque cubitorum per quadrum, et trium
in altitudine; 2. cujus cornua de angulis procedebant, operuitque illud laminis aeneis.
3. Et in usus ejus paravit ex ære vasa diversa, lebetes, forcipes, fuscinales, utcinos, et
ignium receptacula. 4. Craticulamque ejus in modum retis fecit aeneam, et subter eam in
altaris medio arulam, 5. fuis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates, ad immit-
tendos vectes ad portandum, 6. quos et ipsos fecit de lignis setim, et operuit laminis aeneis:
7. induxitque in circulos, qui in lateribus altaris eminebant. Ipsum autem altare non erat
solidum, sed cavum ex tabulis, et intus vacuum. 8. Fecit et labrum aeneum cum basi sua
de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi. 9. Fecit et atrium, in cuius
australi plaga erant tentoria de bysso retorta, cubitorum centum, 10. columnæ aeneæ
vigin. cum basibus suis, capita columnarum, et tota operis calatura, argentea. 11. Æque
ad septentrionalem plagam, tentoria, columnæ, basesque et capita columnarum, ejusdem